

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Римар Інна Олегівна

**ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ЯК ЧИННИК
РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ О. В. Лобова, доктор
педагогічних наук, професор, професор
кафедри дошкільної і початкової освіти
«25» листопада 2021 року

Виконавець

_____ І. О. Римар
«25» листопада 2021 року

Суми – 2021

ЗМІСТ

3	ВСТУП.....
6	РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....
6	1.1. Сутність та особливості застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти.....
13	1.2. Психолого-педагогічні основи розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.....
22	Висновки до розділу 1
23	РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....
23	2.1. Форми застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти...
31	2.2. Методи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.....
37	2.3. Педагогічні умови застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.....
46	Висновки до розділу 2.....
48	РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....
48	3.1. Критеріально-рівневе оцінювання розвиненості творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.....
56	3.2. Перебіг і результати формувального експерименту.....
65	Висновки до розділу 3.....
67	ВИСНОВКИ.....
71	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....
78	ДОДАТКИ.....

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови характеризуються гуманізацією освітнього процесу, зверненням до особи дитини, розвитку її найкращих якостей, формуванню різнобічної та повноцінної особистості. Реалізація цього принципу потребує якісно нового підходу до навчання та виховання підростаючого покоління, організації навчально-пізнавальної діяльності. Тема творчого становлення дитини цікава і водночас таїть у собі чимало запитань. Рідко якому педагогу в галузі мистецтва (музичного, образотворчого чи театрального) вдається повноцінно використовувати можливості мистецтва для творчого розвитку дитини..

Проблема нашого дослідження полягає у підвищенні ефективності розвитку творчої уяви учнів на основі інтегрованого навчання. Інтегрований підхід зумовлює розвиток в учнів творчих здібностей, зокрема творчої уяви. У цьому процесі зростає значення мистецької освіти, що за своєю формою є інтегрованим, а за сутністю – розвивально-творчим феноменом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «інтегрований підхід» прийшло в ужиток з XIX століття. Проблемами інтегрованості у освіті займалися А.І. Герцен, Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, Н.Г. Чернишевський. Сьогодні існує безліч досліджень, монографій, наукових статей та методичних розробок щодо вивчення інтегрованого навчання для розвитку творчої уяви А.Я. Данилюка, Є.П. Кабковій, Є.П. Олесіної, Л.Г. Савенкової.

Водночас, аналіз психолого-педагогічної літератури показав недостатню розробленість питання ефективності використання інтегрованого підходу для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі мистецької освіти.

Пошук можливих шляхів вирішення зазначеної проблеми зумовив вибір теми магістерського дослідження: «Інтегрований підхід як чинник розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти».

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методичні основи (форми, методи, педагогічні умови) застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі *завдання*:

1. З'ясувати теоретичні основи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

2. Розробити і теоретично обґрунтувати методичні основи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

3. Визначити критерії, показники та рівні розвиненості творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність методичних основ застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Об'єктом дослідження є процес розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Предмет дослідження – методичні основи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Методи дослідження: теоретичні: порівняння, систематизація та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження - з метою визначення її теоретичних основ і стану розробленості; теоретичне моделювання – з метою визначення критеріїв та показників оцінювання розвиненості творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти; емпіричні: педагогічний експеримент – для експериментального дослідження стану сформованості досліджуваного феномену; методи математичної статистики – для обчислення здобутих даних експериментальної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів: науково обґрунтовано форми, методи, педагогічні умови застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти; визначено ефективність інтегрованого підходу для розвитку творчої уяви в молодших школярів; подальшого розвитку набула ідея застосування інтегрованого підходу у процесі мистецької освіти тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у практиці роботи початкової школи, а також для розроблення навчально-методичних посібників і дидактичних матеріалів.

Апробація результатів дослідження та публікації. Основні положення та результати дослідження обговорені на IV Всеукраїнській науково-практичній онлайн конференції «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій», присвяченій 20-ій річниці кафедри дошкільної і початкової освіти (27.11.2020 р., Суми), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (28.04.2021 року, м. Суми) та висвітлені в публікаціях:

1. Римар І. Формування естетичної культури молодших школярів у сучасній початковій школі. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи:* матеріали IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року, м. Суми) Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С.225-228.
2. Римар І. Педагогічні умови застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти. *Актуальні питання дошкільної і початкової освіти – 2021.* Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С.195-199.

Загальні відомості про структуру й обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (87 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи - 96 сторінок, з них 70 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

1.1. Сутність та особливості застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти

Інтегроване навчання - процес встановлення зв'язків між структурними компонентами змісту в межах певної системи освіти з метою формування цілісного ставлення до світу, орієнтованого на розвиток і саморозвиток особистості дитини. Інтеграція предметів у сучасній школі є одним із напрямів активного пошуку нових педагогічних рішень, розвитку творчого потенціалу педагогічних колективів з метою ефективного та обґрунтованого впливу на учнів. Розрізняють три рівні інтеграції змісту навчального матеріалу: внутрішньопредметний – інтеграція понять, знань, умінь тощо. В середині окремих предметів; міждисциплінарний – синтез фактів, понять, принципів тощо, двох або більше дисциплін; трансдисциплінарний – синтез компонентів основного та додаткового змісту освіти [56, с. 82].

Основними ідеями інтегративного навчання є: особистісна спрямованість навчання (людина – головна цінність навчально-виховного процесу); загальнопредметні структури та методи діяльності (засвоєння знань на основі усвідомлення закономірностей); основні смислоутворюючі мотиви в навчанні (спонукальні, внутрішні, зовнішні та організаційні); системність навчання (усвідомлення спілкування в середині наукової теорії); проблемне навчання; відображення діяльності; діалог (істина народжується в процесі діалогічного спілкування). Ціль інтегрованої освіти: формування цілісного бачення світу.

У середині інтегрованої освіти можна виділити окремі технології: інтеграцію; проектні технології; технології освіти у глобальній інформаційній спільноті; викладання великих систематичних курсів з урахуванням Інтернету.

При плануванні інтегрованих уроків враховується: блоки знань поєднуються, тому важливо правильно визначити основну мету уроку; зі змісту предметів береться інформація, яка необхідна для реалізації мети; у змісті навчального матеріалу встановлюється велика кількість зв'язків; частини інтегрованого змісту плануються так, щоб вони стали необхідною частиною уроку і отримали остаточне завершення; вимагає ретельного вибору методів і засобів навчання та визначення навантаження учнів на уроці [29; 34].

Інтеграційний процес вимагає певних умов: об'єкти дослідження збігаються або є досить близькими; у предметах, що інтегруються, використовуються однакові або подібні методи дослідження; вони базуються на загальних законах і теоретичних концепціях. Глобальність процесів нинішнього цивілізаційного розвитку зумовлена необхідністю становлення нової парадигми освіти. Інтегративна освіта є однією з перспективних парадигм. Інтегративний тип освіти в широкому філософсько-культурологічному розумінні цього поняття може стати необхідним підґрунтям і важливим чинником у процесі співіснування різноманітних підходів до навчання і виховання школярів засобами мистецтва і узгодження всіх компонентів міждисциплінарного змісту [49, с. 147].

Загальнонаукова, філософська, психологічна та педагогічна література тлумачать поняття «інтеграція» по-різному, адже інтегративні процеси проникли не тільки в науку, а й в усі сфери людської діяльності.

Інтеграція (від лат. *integratio* – «відновлювання», «поповнення», від *integer* – «повний», «цілісний») – процес, що веде до стану зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, внутрішньої цілісності. Інтеграція є вищою формою взаємодії, утворення або відновлення цілісності, яка передбачає взаємовплив, взаємозв'язок, а також взаємопроникнення елементів, координацію їх дій [79, с. 161].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що «інтеграція — це відповідне об'єднання та координація дій різних частин усієї системи» [10, с. 401]. Педагогічний словник трактує це поняття так: це

процес зближення і зв'язку наук, що відбувається одночасно з процесами їх диференціації [60, с. 167].

Словосполучення «інтеграція навчання» у короткому педагогічному словнику трактується як відбір та інтеграція навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного та комплексного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); це створення цілісного змісту освіти - предметів, які б об'єднували в єдине ціле знання з різних галузей» [38, с. 16].

Характеризуючи інтеграцію в історичному аспекті, можна відмітити, що ще в працях Я. Коменського акцентується увага на необхідності «завжди і всюди брати разом те, що пов'язано одне з одним» [36, с. 274]. Необхідність інтегрованого підходу до організації освітнього процесу великий дидакт пояснював так: «Усі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках» [36, с. 48].

Елементи застосування інтегрованого навчання можемо спостерігати у працях К. Ушинського, який створив новий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти, інтегрувавши письмо і читання. Він вважав, що злиття дисциплін, які вивчають учні, є одним з інтенсивних шляхів отримання високої якості знань [78].

Запровадження в освітньому процесі між предметних зв'язків, тенденція до повної ліквідації предметної системи розпочалася у XX столітті, яка згодом переросла в інтегроване навчання. Навчальний матеріал, який отримали учні, мав вигляд єдиної системи відомостей про працю, природу, суспільство [47].

У 60-х рр. XX ст. інтегроване навчання спрямували на об'єднання виробничого навчання зі шкільною предметною освітою. Інтегрування різних видів діяльності у ці роки мало певну навчальну мету. Наприклад, це стосувалося уроків мислення на природі, які проводив видатний педагог В. Сухомлинський. Процес інтегрованого навчання створює цілісну систему наукових знань, яким характерний високий рівень міцності, мобільності та усвідомлення.

У 70-80-х рр. минулого століття інтегративні процеси піддавалися впливу психологічних наук, що мало свої позитивні результати. У цей час більшість науковців працювали над уточненням змісту поняття «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція». На думку М. Іваничук, інтеграція – це «створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин у кількох раніше різних одиницях, пристосування їх у раніше неіснуючий моноліт особливої якості» [29, с. 58].

Слід відзначити, що тільки на початку 80-х рр. «інтеграція» вперше була зафіксована у педагогічній думці як самодостатнє наукове поняття. У ХХ столітті А. Кендюхова, характеризуючи процес становлення та розвитку інтеграції, виділяє три якісно різні її етапи становлення [32].

Характерними рисами першого з них були спроби інтегрувати знання з різних дисциплін для вирішення будь-якої спільної проблеми. Другий етап характеризувався використанням міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі. У 80-90-х роках відбувся третій етап розвитку інтеграційних процесів [32, с. 21].

Поліфункціональність – загальна характеристика мистецької освіти. Інформативно-пізнавальна – одна з основних функцій освітнього процесу.. Проте н сьогоднішній день уроки мистецтва не є основним джерелом художньої інформації для молодших школярів. Виховуючи естетичний смак та цінності учнів, формуючи адекватні критерії оцінки різноманітних явищ у сфері мистецтва, що зможуть нейтралізувати зовнішні антихудожні впливи мікро- і макросередовища важливого значення набуває ціннісно-орієнтаційна або світоглядно-аксіологічна функція [49].

Здійснює також мистецька освіта і духовно-творчу функцію, яка впливає на самореалізацію та самовдосконалення особистості у сфері мистецтва, зокрема й шляхом самоосвіти. Інтегративна функція – забезпечує систематизацію художньо-естетичних знань та уявлень учнів, координує різноаспектні мистецькі враження і досвід. Функції можуть бути методологічні

та регулятивні, які відображають питання їх практичної реалізації. Інтегративна функція належить до методологічних – системоутворювальних.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти метою мистецької освіти є формування культурних та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художнього самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини. Заявник повинен: [34, с. 179].

- виявляти художнє, асоціативне мислення в процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інше мистецтво;
- пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва;
- пізнати себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво [34, с. 179].

Мета конкретизується в основних завданнях – навчання, виховання, розвиток [22]. Завдання навчання:

- засвоєння початкових знань, елементарних уявлень і понять про види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови музичного та візуального мистецтва у взаємозв'язках із синтетичними мистецтвами (хореографією, театром, кіно);
- розширення художньо-естетичного досвіду, опанування елементарних художніх умінь та навичок практичної діяльності;
- набуття початкового досвіду створення художніх образів у процесі власної елементарної творчості;
- набуття предметних дієво творчих компетентностей.

Виховані завдання:

- виховання естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва;
- виховання світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розуміння учнями зв'язків музичного мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, сучасною технікою, засобами масової інформації;

- виховання здатності сприймати, інтерпретувати та оцінювати музичні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

- виховання музичних інтересів, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні засобами музики відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку;

- набуття загальнокультурних, комунікативних і соціально-практичних компетентностей.

Розвивальні завдання:

- збагачення емоційно-почуттєвої сфери;
- розвиток художніх і загальних здібностей;
- стимулювання художньо-образного мислення, виявів уяви та інтуїції;
- формування універсальних якостей творчої особистості;
- набуття компетентностей саморегуляції художньої діяльності.

Зміст і структура загальної мистецької освіти являються ізоморфним відображенням реальної художньої картини світу, дидактично адаптованим для навчальних і виховних завдань початкової школи [22].

Цілісність мистецької освіти в межах початкової школи створюється на основі світоглядних координат. Світогляд є максимально узагальненим духовним феноменом, архітектоніка якого складається з компонентів: погляди, знання, уявлення, ідеали, позиції, поняття, принципи, оцінки, переконання. Вони регулюють духовно-творчу активність особистості, детермінують її ставлення до життя: світу природи, культури, суспільного буття, до людей і самого себе [34].

Згідно Інтегрованому художньо-естетичному циклу початкової школи, інтеграція предметів мистецтв виступає альтернативною системою навчання та виховання творчої особистості, розвитком її творчих здібностей. Адже саме мистецтво навчає дитину головному – вмінню співпереживати, співчувати,

дивитись на світ очима іншої людини—художника, композитора, поета [51, с. 174].

Протягом навчання в початковій школі молодші школярі засвоюють специфіку різних художніх мов. Навчальними програмами передбачено використання різнобарвної палітри специфічних мистецьких термінів: з музики, декоративно-ужиткового мистецтва, образотворчого мистецтва (живопису, графіки, скульптури), театру, хореографії, кіно.

Диференціація мистецької освіти зумовлена тим, щоб учень бачив різне: живопис – просторове; музика – часове мистецтво, театр – конкретно-образне, хореографія – процесуально-динамічне, скульптура – статичне; архітектура – абстрактне. Інтеграція – навпаки, прагне до спільних ознак між різними видами мистецтв: образність та емоційність змісту, гармонійність, пропорційність форм, ритмічна організація, здатність відбивати світ (його властивості, явища, функції) через узагальнення в понятті «жанр» [47].

За інтегративного підходу, опановуючи дидактичний матеріал, школяр сприймає не один, а кілька потоків інформації, основою сприйняття є асоціативне запам'ятовування навчальної інформації. Кожний із цих потоків є базою для створення певних асоціацій [29, с. 137].

Таким чином, впровадження інтеграції мистецтв у процес художньо-естетичного навчання та виховання в загальноосвітній школі покликане: висвітлити різноманітність світу, різні сторони якого не можуть бути повно розкриті за допомогою якогось одного виду мистецтва; посилити естетичний вплив художніх образів на особистість, оскільки жоден окремий вид мистецтва не може розв'язати весь спектр проблем естетичного виховання дітей. Тільки поєднуючи всі види мистецтва, ми можемо розвинути творчий потенціал, розширити межі художньо-образних уявлень, адже поєднаний художній вплив поглиблює розуміння і переживання художніх творів; зробити людину духовно збагаченою та дорослою; розвивати творчі здібності учнів: уяву, фантазію, образне мислення, оскільки їх формування відбувається у взаємодії вже

набутих знань і нових вражень, інформації з різних галузей, їх взаємодоповнюваності, взаємозв'язку та збагаченні [5].

Перерахувавши позитивні та негативні сторони інтегрованого навчання, можна зробити висновок, що, незважаючи на те, що крім інтеграції існують інші технології, які дозволяють нашим дітям отримувати освіту, сумісну з реальним життям. Перевагою інтеграції в освіті є створення передумов для формування не вузько інформованого фахівця, а творчої особистості, яка цілісно сприймає світ і здатна активно діяти в соціальній та професійній сферах. Система освіти реалізує та висуває все більші вимоги до людини, а відповідно й до якості освіти, і завдання вчителя – прагнути підвищити якість викладання, якість наданих знань та спілкування з іншими предметами шляхом інтегрованого навчання.

1.2. Психолого-педагогічні основи розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти

Одним з найважливіших завдань освітньої організації на сучасному етапі є забезпечення гармонійного розвитку дитини, що у свою чергу обов'язково передбачає розвиток уяви учнів. Уява є вищою психічною функцією та відбиває існуючу реальність. Розвиток уваги, пам'яті, мислення неможливо без уяви.

Модернізація загальної мистецької освіти вимагає постійного підвищення її якості, оновлення змісту й організаційних форм, а також є найважливішим чинником інтеграції інноваційних технологій, спрямованих на підвищення результативності навчання. Інтенсивні зміни відбуваються нині в освіті, яка спрямована на творчий розвиток особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни навчального середовища, вирішення проблеми адаптації молодої людини в соціумі.

Виховання гармонійної особистості потребує належного розвитку уяви, адже саме її успішне функціонування лежить в основі творчості. Уява для

молодших школярів є найвищою і найнеобхіднішою їх здатністю. І якщо в цьому віці не розвивати її спеціально, в подальшому наступить швидке зниження активності даної функції. Як наслідок, збідніє особистість через зменшення здатності фантазувати, знизиться також можливість креативно мислити, згасне інтерес до мистецтва, науки тощо [2].

У короткому психологічному словнику знаходимо таке визначення: «Уява – це процес побудови образу продукту діяльності ще до його виникнення, а також створення програми поведінки в тих випадках, коли проблемна ситуація характеризується невизначеністю» [62, с.119]. Інша версія уяви трактується у словнику-довіднику педагогічних і психологічних термінів: «уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на базі її попереднього досвіду» [84, с. 385].

У дослідженнях Л. Виготського, В. Давидова, О. Дьяченко уява характеризується активністю, дієвістю. Важливою для нашого дослідження є теза Л. Виготського, згідно з якою саме в уяві відбувається випереджаюче відображення дійсності, яке проходить у вигляді яскравих уявлень, образів [12; 19; 24]. Дуже влучно відомий дослідник-психолог називає уяву «королівським шляхом у підсвідомість» [12]. За твердженням Л. Виготського, особливістю уяви є своєрідний «відліт від дійсності», створення нового образу, а не просто відтворення побаченого [12]. Вчений вказує на тісний зв'язок уяви з оточуючою дійсністю. Ряд учених (А. Бен, Т. Рібо, Дж. Селлі та ін.) вказують на залежність розвитку уяви від накопиченого власного досвіду.

Значна кількість вчених-дослідників в сфері психолого-педагогічних досліджень приділяли уваги вивченню різних аспектів феномену уяви та специфіки її розвитку (Л. Виготський, О. Дьяченко, О. Запорожець, Р. Немов, С. Рубінштейн, Д. Ельконін); в галузі педагогіки – А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський; в області музичної педагогіки – Б. Асаф'єв, О. Апраксина, В. Ветлугіна, Б. Теплов та ін.

Так, дослідження А. Петровського та М. Ярошевського дають підстави розглядати уяву як психічний процес із певними ознаками самостійності.

Зазначене трактування значною мірою опирається на дослідження Л. Веккера, який розглядав уяву як «наскрізний психічний процес (бере участь у протіканні всіх психічних процесів), симетричний пам'яті, але протилежно спрямований, що забезпечує просування по осі психічного часу від сьогодення до майбутнього і назад» [9].

Уява – це психічний процес, який є складовою частиною будь-якої форми творчої діяльності людини, її поведінки в цілому.

Згідно дослідженням Л. Виготського, формування уяви відбувається в чотири етапи:

- 1) перехід від пасивної до творчої уяви;
- 2) уява виступає як анімізм, або одухотворення предметів;
- 3) переважання ігор, які поділяються на два типи: експериментальні та творчі;
- 4) романтична творчість (складається з образів) [12].

Досліджуючи творчу діяльність дітей, видатний психолог Л. Виготський, довів значення уяви учнів для формування творчої особистості, спрямованої в майбутнє. Ним було виведено закон, згідно якого творчість уяви знаходиться в прямій залежності від багатства та різноманітності минулого досвіду людини. Спираючись на цей закон, будь-який витвір уяви будується з елементів оточуючого середовища під впливом навчання і виховання [12].

Аналізуючи психологічні дослідження, нами з'ясовано, що в учнів 1-2-х класів через незначний досвід і знання обмежена уява, але в 3-му класі можливості фантазії починають зростати. З віком збільшується кількість образів уяви, відбуваються їх якісні та кількісні зміни в напрямку від загальних структур [21, с. 18].

Молодший шкільний вік – сенситивний період для розвитку творчої уяви, котра розуміється нами як різновид уяви, спрямований на створення нових, цілком оригінальних образів. Це, в свою чергу, покладає на батьків, педагогів та психологів величезну відповідальність за ефективне його використання [4].

Віковим особливостям розвитку молодших школярів присвячено багато праць як загального спрямування (Л. Божович, Г. Костюк, Н. Менчинська, М. Моро, О. Скрипченко), так і вузькоспеціалізованих, що стосуються процесу уяви (Л. Балацька, Л. Виготський, А. Денисюк, А. Петровський, Ю. Самарін).

Проблеми розвитку творчої особистості досліджували Б. Ананьєва, Ю. Бабанський, П. Блонський, У. Джеймс, А. Кестляр, С. Медник, К. Роджерс, В. Романець, Е. Торренс. У працях А. Матюшкіна, С. Рубінштейна, Г. Сельє, Б. Теплова, Л. Шрагіної висвітлені погляди на розвиток уяви як психологічної основи творчості, креативності, а також з'ясовано, що уява – не тільки передумова ефективного засвоєння учнями нового навчального матеріалу, але й умова творчої переробки наявних у дітей знань, саморозвитку особистості, тобто у значній мірі визначає ефективність навчально-виховної діяльності у школі.

За словами Л. Масол, «творчість» – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні цінності суспільного значення. Вона є частиною різних галузей, таких як: наука, суспільна практика, техніка, література та мистецтво. Важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини є розвиток творчого потенціалу особистості [48].

Творчістю прийнято вважати творення, або побудову оригінального та нового, нестандартне бачення у звичайному нових можливостей його функціонування або включення його як частини в нову систему [38, с. 40]. Недопустимими фактори творчої діяльності є: копіювання; діяльність готовим взірцем, за шаблоном, алгоритмом правилом; наслідування. Мета творчості – внутрішня досконалість людини, тобто, яка створює нове, творить саму себе.

Різні потреби викликають прагнення до творчості: фізіологічні; прихильність та любов; особиста безпека; повага довколишніх, адекватне самооцінювання; реалізація своїх здібностей, самовизначення; спілкування; самостійність, успіх [20].

Особливо в дитячому віці, найбільш важливим компонентом властивостей особистості є творча уява. Вона виявляється, насамперед, у

вмінні, створювати нові образи; встановлювати нові зв'язки між об'єктами, явищами, поняттями тощо.

Перехід від переважно репродуктивних її форм до творчої переробки уявлень, від простого їх комбінування до логічно обґрунтованої побудови нових образів є основною тенденцією в розвитку уяви молодших школярів. Особливої уваги важливо надавати розвитку репродуктивної уяви у дітей молодшого шкільного віку. Як вважають вітчизняні психологи, запущений розвиток відтворювальної уяви молодших школярів в майбутньому неминуче призведе до гальмування креативного сприймання не тільки в цьому віці, а й на наступних етапах розвитку особистості [18].

Активізація функції продуктивної уяви та її подальший розвиток припадає на період відвідування початкової школи. Перехід до більш правильного і повного відображення дійсності на основі відповідних знань є основним напрямком у розвитку дитячої уяви у цей віковий період. Психологічною основою формування творчої уяви молодшого школяра є такі види навчальної діяльності, які вимагають оперування просторовими й іншими образами, перетворення, трансформування їх, створення нових комбінацій [39, с. 90].

Важливі для нашого дослідження положення також містяться в працях Л. Виготського. Учений приділяє велику увагу аналізу механізму творчої уяви – важливого компонента креативного потенціалу учня. На думку вченого, творча уява включає в себе: виділення окремих елементів предмета, їх зміна; з'єднання змінених елементів у нові цілісні образи, систематизація образів та їх кристалізація в предметному втіленні.

Видатний психолог Л. Виготський зазначає, що «дитина, навіть найменша, перебуває в постійному пошуку нового, раніше невідомого, що в подальшому стає супутником дитячого розвитку» [12]. Психолог виділив форми, що зв'язують уяву з дійсністю:

- уява виступає як засіб розширення досвіду. Це вища форма зв'язку уяви з реальністю, яка можлива лише завдяки чужому або соціальному досвіду;

- уява спирається на досвід, нове створюється з елементів дійсності – що багатший досвід людини, то більше матеріалу, яким володіє його креативна уява;
- уява впливає на почуття, проявляється закон емоційної реальності уяви;
- уява керується емоційним фактором – внутрішньою логікою почуттів, почуття впливають на уяву. Це найбільш суб'єктивний, найбільш внутрішній вид уяви;
- уява стає дійсністю, коли вона кристалізується, втілюється, починає реально існувати у світі й впливати на інші речі.

Це повне коло творчої діяльності уяви, можливе також і для суб'єктивної уяви, яка спирається на емоції [12].

Через недостатність особистого досвіду, за дослідженнями Л. Виготського, уява у дітей бідніша, ніж у дорослої людини. Учений вказує на необхідність «розширювати досвід дитини, якщо ми хочемо створити досить міцні основи для її творчої діяльності».

Однак, не тільки від досвіду залежить розвиток дитячої уяви, а ще й від потреб та інтересів; від технічного вміння; від утілення продуктів уяви в матеріальну форму; від традицій, а також від навколишнього середовища. Дитяча уява має образний характер, її функціонування – це особливий тип переструктурування образів, які створюються через здатність вирізняти властивості образу від інших його властивостей і переносити на інший образ [12].

За словами О. Дьяченко, уява молодших школярів складається з двох компонентів: породження загальної ідеї і складання плану реалізації цієї ідеї. Учений також наголосив, що побудова нових образів у дітей шестирічного віку відбувається через використання елементів реальності, на відміну від них, діти восьми-дев'яти років будують образ вже в процесі вільного оперування уявленнями. Великого значення О. Дьяченко надає розвитку реалістичної уяви,

уміння бачити ціле раніше, ніж його частини, схильності до експериментування з матеріалами, інструментами, техніками тощо [24].

Психолог Г. Костюк у розвитку здатності дитини розуміти те, що вона сприймає, підкреслювала важливу роль уяви. Це робиться для того, щоб охопити ціле, розкрити в ньому певні риси, риси, властивості, необхідно вийти за межі безпосереднього споглядання. Із розвитком уяви та мови діти оволодівають довільними пізнавальними процесами: ставлять мету, наприклад, запам'ятати, спрямовують свої зусилля на її досягнення. Відповідно до прочитаного тексту, учні шукають його основну ідею, передають зміст твору, вдаються до послідовного розгортання сюжету відповідно до складеного плану [39, с. 89].

Згідно досліджень Є. Ігнат'єва, формування образу творчої уяви є складним та мінливим процесом, в якому тісно зв'язані образи та поняття. Творча діяльність дітей, зокрема малювання, шліфується та кристалізується в образах художньої творчості. Більша кількість зображених деталей, цілісність малюнків приходять з віком кожної дитини [27, с. 104].

Самовираження дітей у власній художньо-творчій діяльності є важливим для учнів початкових класів. Врахування психофізіологічних особливостей школярів цього віку є необхідними під час залучення їх до творчої діяльності в музичному, образотворчому, театральному та інших видах мистецтва.

Знайомство учнів зі світом мистецтва дозволяє сформувати у дитини систему ціннісних орієнтацій, шляхом залучення її до національної та світової спадщини художньої культури, загальнолюдських цінностей, які знайшли своє відображення в різних видах мистецтва, розвивати розумові здібності. учнів, збагачувати емоційну сферу та культуру почуттів школяра. моральні вчинки дитини, вдосконалювати її художньо-творчі здібності. У процесі малювання, конструювання, вирізання діти створюють для себе суб'єктивно цінне, нове, що не має загальнолюдської новизни та цінності. На першому місці, при цьому, для них залишається сам процес створення продукту. Діяльність дітей характеризується емоційністю, прагненням шукати й багато разів апробувати

різні рішення та отримувати від цього особливу втіху, інколи значно більшу, ніж від досягнення кінцевого результату.

До елементів художньої мови відносять час, рух, ритм, симетрію, контраст, форму, композицію, розвиток та ін. Ними учні оволодіти через власні відкриття у процесі сприймання художніх творів, дослідження природних явищ, експериментування зі звуками, фарбами, образами тощо. Дитина займає позицію дослідника світу, мистецтва й себе. Дійсно, вплив різних видів мистецтва в їх органічному взаємозв'язку забезпечує розвиток творчого потенціалу особистості.

При цьому виявляються такі творчі здібності та можливості, як естетичне сприйняття, уява, фантазія, художньо-естетичне бачення тощо. Образи мистецтва розкривають справжні багатства людського буття, розширюючи тим самим духовно-моральний досвід особистості, залучаючи її до світу цінностей. [58].

Домінуючим видом діяльності молодших школярів є мистецтво, що володіє величезним пізнавальним і виховним потенціалом. Основними компонентами творчості є фантазія, уява, розумовий зміст яких міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості) [33]. Для формування творчої особистості в процесі загальної художньої освіти необхідно створити належні умови для розвитку творчих здібностей кожного учня, задовольнити його навчальні потреби на уроці. На нашу думку, умовами розвитку творчих здібностей учнів є: посилення мотивації творчої діяльності, уміла організація та керування діяльністю дітей (доцільне використання типів уроків, методів навчання, форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, створення сприятливого мікроклімату на уроках, урахування психологічних особливостей кожного учня, інноваційних художньо-педагогічних технологій, художніх технік), інтеграція знань доцільне використання якісного наочного матеріалу.

З метою розвитку творчих здібностей учнів, які включають, насамперед, творчу уяву, уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» бажано проводити не

тільки стандартні види, наприклад комбінований урок, а й нестандартні: ігрові. уроки, уроки сценарію, уроки - пошуки, уроки театралізації, уроки музею тощо. Учитель початкових класів, щоб виховати творчу особистість молодшого школяра, повинен сам розвивати в собі творчість, постійно підвищувати професіоналізм, шукати нові шляхи активізації діяльності учнів на всіх етапах навчальної роботи, оригінальні форми пояснення матеріалу, удосконалюватися самому, переймати досвід кращих учителів. Учитель має вчитися протягом усього життя, прагнучи досягти вершини своєї педагогічної майстерності.

Необхідно виділити моменти, на які слід звертати увагу. По перше, підбір робочого матеріалу (музика, картини, літературні твори) здійснюється за принципом зіставлення. По-друге, слід пам'ятати, що процес інтеграції та під її впливом розвиток творчих здібностей дітей досить складний.

Вчителеві необхідно враховувати «відсоток впливу» того чи іншого твору мистецтва на дитяче сприйняття, їх кількість, рівень складності та ін.

Таким чином, інтегрований підхід, підтвердив висунуту ідею взаємин предметів мистецтва, показав їх зв'язок з явищами реальності, що, безсумнівно, саме собою цінно і доводить необхідність інтегрованого підходу у розвитку творчих навичок учня.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблеми уяви, як психологічного феномену, дозволяє зробити такі висновки:

- уява є головним психологічним механізмом творчої діяльності людини;
- діяльність уяви – це відтворення нових образів внаслідок переробки мозком матеріалу та уявлень, отриманих у попередньому досвіді;
- існує прямий зв'язок між рівнем та характером розвитку уяви людини та її життєвим досвідом;
- взаємний зв'язок між уявою та емоціями потребує розвитку уяви у дітей одночасно з розвитком їхньої емоційної сфери.
- Джерелом уяви є об'єктивна реальність;
- Уява виступає основою творчої діяльності людини.

Висновки до розділу 1

Установлено, що на інтегративному підході до навчання дітей ґрунтуються відомі зарубіжні педагогічні системи художнього виховання Р. Штайнера, Е. Жак-Далькроза, К. Орфа; практичні експерименти в цій царині здійснювали Б. Яворський і М. Леонтович.

Дослідники виокремлюють низку об'єктивних художньо-педагогічних підстав інтеграції в мистецькій освітній галузі: єдину емоційну природу мистецтва, спорідненість естетичного ставлення до світу, асоціативність художнього сприймання і мислення тощо.

Інтегрований художньо-естетичний цикл у початковій школі дозволяє стверджувати, що інтеграція предметів мистецтв – альтернативна система навчання та виховання творчої особистості, розвитку її творчих здібностей. Адже саме мистецтво навчає дитину головному – вмінню співпереживати, співчувати, дивитись на світ очима іншої людини–художника, композитора, поета.

З'ясовано, що однією з важливих здібностей особистості є уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на базі її попереднього досвіду. В свою чергу, творча уява є одним із найбільш важливих компонентів властивостей особистості, особливо в дитячому віці. Вона виявляється, насамперед, у вмінні створювати нові образи; встановлювати нові зв'язки між об'єктами, явищами, поняттями тощо.

Активізація функції продуктивної уяви та подальший її розвиток припадає на період відвідування початкової школи. Перехід до все більш правильного і повного відображення дійсності на основі відповідних знань є основним напрямком у розвитку дитячої уяви цього вікового періоду. Тенденцією в розвитку уяви молодших школярів полягає є перехід від простого їх комбінування до логічно обґрунтованої побудови нових образів, від переважно репродуктивних її форм до творчої переробки уявлень.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

2.1. Форми застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти

Високо освічена, інтелектуально розвинена особистість з розумінням глибини зв'язків явищ і процесів навколишнього світу, з цілісним уявленням картини світу є результатом сучасної системи освіти. Однак, причиною фрагментарності світогляду підростаючого покоління є предметна роз'єднаність. Відповідно, слабкий зв'язок один з одним, самостійність предметів є причиною серйозних труднощів у формуванні в учнів цілісної картини світу. Тому, відповідно до наукових тенденцій та вимог час, «інтеграція» являється одним з напрямків руху сучасної початкової освіти [5, с. 4].

Цілісність характеру художньо-пізнавальної діяльності суб'єктів мистецької освіти зумовлюється необхідністю інтеграції мистецьких дисциплін у процесі художнього навчання. Взаємодія та взаємопроникнення знань різних художніх структур в єдиному естетичному середовищі, синтез знаково-сміслових елементів художньої мови різних видів мистецтва в процесі їх сприймання і переживання являється цільовою установкою на формування інтегративних мистецьких знань [49, с. 29].

Пошук ефективних форм застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти, які відповідають віковим особливостям молодших школярів, є актуальним питанням сьогодення [79, с. 483].

В той же час, на думку І. Лернера й М. Скаткіна, самі організаційні форми впливають на конкретний хід навчання, обумовлюючи, можливість прояву

індивідуального темпу навчальної роботи, вони впливають на загальний хід і результат навчального процесу, сприяючи його успішності. Від вживаних в школі організаційних форм багато в чому залежать принципи, методи і засоби навчання. У наш час дослідженням форм організації навчання займалися такі учені, як І. Лернер, Н. Шахмаєв, М. Скаткін, Г. Куписевич та інші.

Окремі форми організації навчання знайшли своє відображення в роботах М. Махмутова, Г. Кирилової, І. Чередова, польського педагога В. Оконя та інших. Але в педагогічній науці до сих пір чіткого визначення понять «форма організації навчання», «організаційна форма навчання», «форми організації навчальної роботи» не існує [54, с. 9].

За визначенням Ю. Бабанського, «форми організації навчання є зовнішнім вираженням погодженої діяльності учителя і учнів, здійснюваною в установленому порядку і в певному режимі» [5, с. 4].

М. Верзилін вважає, що «форма викладання – це організація учбово-пізнавальної діяльності учнів, що відповідає різним умовам її проведення (у класі, природі і т. п.), використовувана учителем в процесі вихову чого навчання» [7, с. 89].

Інтегрованими формами організації навчання в початковій школі є: інтегровані дні (проведення протягом навчального дня серії уроків, що підпорядковуються спільним навчально-пізнавальним цілям і завданням); інтегрований урок (виклад навчальних тем, близьких за змістом, логічно взаємопов'язаних, об'єднаних провідною ідеєю, реалізація якої забезпечує цілісність заняття, підвищення його пізнавальної цінності); інтегровані курси (об'єднання декількох предметів в один) [3, с. 36].

Розглянемо більш детально кожен з перелічених форм організації інтегрованого підходу в початковій школі.

Інтегрований урок. Головна особливістю інтегрованого уроку – поєднання блоків знань з різних предметів художньо-естетичного циклу, які підпорядковані одній темі. Важливим для педагога є чітке визначення головної

мети конкретного інтегрованого уроку, як з його допомогою сформувати знання на якісно новому рівні.

Завданнями інтегрованого уроку є:

- формування системного мислення;
- створення передумов для всебічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища;
- позитивне емоційне ставлення до пізнання;
- збудження творчої уяви [21, с. 20].

За формою організації та проведення інтегровані уроки можуть бути не тільки традиційними, а й нетрадиційними (уроки-подорожі, урок-інтерв'ю, уроки-казки, урок-конкурс, уроки-проекти, урок-гра, уроки-фантазії і мислення та інші) [57, с. 12].

Урок-казка розвиває дитячі образотворчі та літературні здібності, формує їх уяву, дає змогу помріяти. Спираючись на матеріал, що вивчається, вчитель може залучити учнів до співпраці над підготовкою уроку, або ж написати сценарій написати сценарій казки самостійно. Казковими героями можуть бути учні, іграшки, запрошені батьки чи старшокласники.

Уроки-казки можна супроводжувати ілюстраціями, які створили школярі. Даний вид уроків використовується для вивчення нового матеріалу, або з метою узагальнення чи систематизації знань учнів.

Урок-конкурс чи КВК – це урок змагання, метою проведення яких є узагальнення, систематизації та закріплення знань, отриманих учнями під час певної теми чи розділу. На таких уроках проявляється самостійність та активність учнів. Вони вчаться висловлювати свою власну думку, співпрацювати у колективі [61, с. 36].

Щоб провести урок-конкурс (КВК) педагогу необхідно об'єднати клас на команди, обрати журі, обумовити критерії оцінювання, визначити кількість балів за те чи інше завдання за рівнем складності. Обов'язковим є підбиття підсумків.

Уроки-подорожі проводяться з метою повідомлення нового матеріалу у захоплюючій формі. Це можуть бути знайомства з творчістю художників, скульпторів, архітекторів чи народних майстрів, ознайомлення з новими видами чи жанрами образотворчого мистецтва. Їх використовують з метою розвитку уваги, спостережливості, фантазії та уяви школярів.

Під час уроків-екскурсій закріплюється розуміння учнями програмного матеріалу, дається можливість познайомитися з творчістю художників, побачити живі твори образотворчого чи народного мистецтва. Їх мета – розвиток спостережливості, формування вміння аналізувати побачене і почуте. Такі уроки проводяться поза школою – на природі (у лісі, парку, парку), у виставковій залі чи майстерні художника. Уроки-екскурсії є доречними як на початку вивчення теми чи розділу, так і в кінці, з метою узагальнення вивченого матеріалу. Головне, щоб учитель заздалегідь продумав маршрут екскурсії, обрав об'єкти спостереження, тему та мету екскурсії, час її проведення, а також форму оформлення результатів спостереження у вигляді письмовий звіт або творчу роботу [55].

Уроки музейної педагогіки є не лише уроками екскурсіями, а ще й проведенням музичних вечорів, виставок робіт дитячої художньої творчості, вечорів поезії, коли віршовані твори супроводжуються музичним та зоровим живописним рядом. Це творчі зустрічі з художниками, скульпторами чи народними майстрами, під час яких відбувається живе спілкування з митцем.

Щоб сформувати навички роботи в команді, активність креативності на уроках мистецтва доречним є використання колективних чи групових форм роботи. Для цього клас об'єднують на пари, групи чи ланки, які охоплюють учнів з різними творчими навиками, психологічними якостями та рівнем знань, але не більше, ніж 5–6 осіб у команді.

Педагог може розподілити клас на основі лічилки, за літерами алфавіту, зручним для вчителя та учнів за розрахунком чи іншим чином [54, с. 34].

Ролі чи завдання в групі учні розподіляють самостійно. Колективна чи групова робота оцінюється із врахуванням участі у роботі кожного учасника вчителем, або, попередньо створеним, журі [45, с. 9].

Проведення цих форм роботи передбачає обговорення учнями завдання та етапів його виконання. Це можуть бути завдання на виготовлення аплікації «Дерево життя» чи «Ялинка», вирізки «Чарівні сніжинки», «Весняне диво-ялинка», композиції «Різдвяне панно» або «Чарівні країни» в 1 класі; аплікації «Вулиця міста-казки», «Пано з квітами», композиції «Весна прийшла!» у 2 класі; композиції «Новорічний подарунок», «Різдвяний ангел», «Готуємося до свята» або «Плакати до вистави» у 3 класі; колаж «Вулиця рідного села» або «Місто свята» у 4 класі [73, с. 72].

При підготовці таких уроків, вчитель початкових класів відходить від традиційних форм і методів роботи. Прояв власних творчих ідей та задумів, пробудження інтересу до художньо-творчої діяльності є метою нестандартних уроків [57, с. 14].

Учитель під час тематичного навчання не повинен керувати молодшими школярами, не робить усе за них, а тільки допомагає їм, забезпечує необхідними матеріалами, джерелами інформації. Учні початкових класів мають зрозуміти, а головне відчувати, що вони не роблять щось для вчителя, а працюють з ним разом.

Інтегровані курси. До прийняття нового Держстандарту початкової освіти (2018) поняття «інтегрований курс» не існувало [35, с. 68].

Уперше в історії української початкової освіти вітчизняні науковці розробили на інтегративних засадах Державний стандарт початкової освіти та дві Типові освітні програми. Спільним для обох програм є курс «Мистецтво», який об'єднав два предмети – образотворче та музичне мистецтво – в одну «Мистецьку освітню галузь».

Другим нововведенням Типових освітніх програм є інтегрована програма «Я досліджую світ» (О. Савченко): запропоновано по 3 год у 1–4 класах

(природнича, громадянська й історична, соціальна, здоров'я збережувальна галузі).

Зупинимось детальніше на характеристиці інтегрованого курсу «Мистецтво» [75, с. 33].

Одним із першочергових завдань художньої освіти в початковій школі є виявлення та розвиток потенційних творчих здібностей, закладених у кожній дитині від народження, художніх і музичних здібностей; стимулювання художньо-образного мислення, проявів уяви та фантазії. В інтегрованому курсі «Мистецтво» домінують дві змістові лінії – «Музика» та «Образотворче мистецтво». На основі загальної духовно-світоглядної спрямованості вони об'єднані в тематичний цикл, а також збагачуються елементами інших смислових напрямків - синтетичних мистецтв (хореографія, театр, кіно) [48, с. 46].

У процесі опанування дидактичного матеріалу за інтегративною технологією молодші школярі сприймають не один, а кілька потоків інформації, основою сприйняття є асоціативне запам'ятовування навчальної інформації. Базою для створення певних асоціацій є кожний із цих потоків.

Лише комплекс мистецтв може розвинути творчий потенціал, зробити людину духовно збагаченою та дорослою; розширити межі художньо-образних уявлень, оскільки поєднаний художній вплив поглиблює розуміння та переживання художніх творів; розвивати творчі здібності учнів: уяву, фантазію, образне мислення, оскільки їх формування відбувається у взаємодії вже набутих знань і нових вражень, інформації з різних галузей, їх взаємодоповнення, взаємозв'язку та збагачення. Варіативність є важливою ознакою викладання курсу «Мистецтво». На її основі вчитель самостійно підбирає навчально-художній матеріал, перелік творів для сприймання, орієнтовні практичні завдання, подані у програмі. За умови створення власних варіантів поурочного планування ці переліки можуть бути доповнені, збагачені, твори при необхідності частково замінені на рівноцінні. Добір відповідних методик і технологій також відбувається по принципу варіативності.

Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає пошук художніх зіставлень, різноманітних зв'язків, емоційно-образних аналогій і паралелей між видами мистецтв.

Можемо зробити висновок, що зазначені нами форми застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти сприяють розвитку творчої уяви молодших школярів, адже саме під час використання інтегрованих уроків, тематичних днів учні залучаються до різноманітних робіт, вирішення проблемних питань; беруть участь у різноманітних рольових іграх; самостійно виконують безліч творчих завдань [8, с. 62].

Таким чином, творча уява дітей має значний поштовх для використання резервів комплексного підходу в навчанні і вихованні [45, с. 10].

Переходячи до інтеграції в структуру навчально-педагогічної діяльності, необхідно визнати, що для повноцінного розвитку будь-якого виду інформаційної чи практичної роботи з дітьми діяльність вчителя має практично базуватися на тих самих законах, а саме: вивчення легенд, билини, казки, творчість художника, оволодіння ремеслом, створення власного виробу. Процес інтегрованого освоєння будь-якого явища, у тому числі мистецтва, що вимагає особливої підготовки вчителя, передбачає з боку учня активну діяльність мислення, уяви, інтуїції, фантазії, свідомості, вміння переносити знання з одного предмета на інший за умови взаємної творчості вчителя та учня.

На основі викладеного вище, визначаються і головні визначальні процеси інтеграції та взаємодії у сфері навчання та виховання дітей засобами мистецтва - це:

- ☐ процес взаємодії на основі принципів діалектичного зв'язку та циклізації;
- ☐ злиття науки з практикою мистецтва;
- ☐ принцип множинності предметної основи досліджень за умови полідисциплінарної цільової організації;
- ☐ спосіб буття пізнавальної діяльності;

- ☐ філософське осмислення механізму предметної взаємодії (виділення єдиного предмета дослідження);
- ☐ з'ясування комплексно-інтегруючої природи дослідження;
- ☐ міждисциплінарна взаємодія з предмета, обчисленого для об'єкта пізнання

Практика показала, що освоєння предметно-просторових видів інтегрованої творчої діяльності необхідно починати з молодшого шкільного віку. Саме у цьому віці сприйняття простору та середовища здійснюється переважно як комплекс рухових та дотикових вражень. Для дітей молодшого віку важливі враження, почуття, відчуття, образи, колір, звук, настрій, тоді як у старшому віці головну роль грає зоровий захід.

У молодшому шкільному віці акцент у навчанні має бути сконцентрований на всіляких ігрових формах роботи, на ігровій системі спілкування, розвитку почуттів дітей (зори, слуху, руху в просторі, почуттів форми, кольору, руху, лінії, плями). Враховуючи інтерес дітей до власної творчості, потрібно розвивати у них особистісний аспект споглядання, сприйняття, пізнання, відкриття, експерименту у різних видах творчої діяльності, з різними матеріалами, у різних техніках.

У зв'язку з цим напрямки творчої діяльності дозволяють:

- ☐ поступово вводити дітей у предмет мистецтва через незвичайний світ казок, фантазій, просторових перетворень;
- ☐ через активне сприйняття та спостереження за навколишньою природою та мистецтвом;
- ☐ через колір та настрій у природі та мистецтві;
- ☐ зміни на Землі в різні періоди історії, особливості та загадковість Космосу;
- ☐ своєрідність циклічності, ритму у природі;
- ☐ завоювання простору Землі різними народами та його освоєння відповідно до своїх уявлень та у злагоді з природою;

□ творіння мистецтва кольору, форми, простору в історії Землі та народів, що її населяють; [66, с. 9].

□ відображення природи, простору та середовища у народному мистецтві, просторове відчуття світу народом та його відображення в народній творчості, в народній архітектурі, символіці кольору.

2.2. Методи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти

Працюючи в початковій школі, сучасні вчителі постійно шукають нові шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу, які б сприяли особистісно-ціннісному ставленню до навчання, творчому самовираженню учнів, здатності виконувати творчі завдання. Використання інтегрованих уроків вносить новизну у звичну систему уроків, дає відчутні результати у розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів, допомагає дітям цілісно і водночас різнобічно сприймати важливі поняття, явища [25, с. 37].

У дидактиці виділять до 10 класифікаційних груп методів. Відомі класифікації за рівнями пізнавальної діяльності учнів (М. Скаткін, І. Лернер), за способами набутих знань (Т. Назарова, Н. Казанський), за основними дидактичними завданнями (М. Данилов, Б. Єсіпов), за джерелами знань (С. Петровський, І. Матрусов, В. Голов) [67, с. 114].

Найефективнішими методами застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти ми вважаємо такі: метод проєкту, інноваційні технології, метод гри, технологія проблемно-діалогічного навчання; методи ейдетики.

Різнманітні інноваційні технології є ефективними у розвитку творчої уяви молодшого школяра, адже з їх допомогою діти вчаться мислити, активізують власні розумові здібності, звернувшись до попередньо набутого, життєвого досвіду. Це – інтерактивні вправи («Мозковий штурм», «Асоціативний куш» тощо), метод проєктів, ігрові методи (ігри «Так–ні»).

методи проблемно-діалогічного навчання, методи ейдетики (метод невербальних асоціацій, метод «Уявний мультик») тощо.

У процесі вивчення теоретичного матеріалу, зазвичай на початку уроку, доцільно використовувати «мозковий штурм». Цей метод ефективний під час уроку для заохочення учнів до колективного вивчення та обговорення поставленої проблеми. Спільно з вчителем на дошці діти записують та систематизують усі думки, що висловлювалися на уроці. Наприклад, під час вивчення теми «Народне мистецтво. Чарівні візерунки Петриківки» (1 клас), діти висувають свої думки про те, який вид мистецтва називається народним, чому, що можна віднести до творів народного мистецтва.

Для побудови асоціацій використовується метод «асоціативний кущ». Сутність його полягає в тому, щоб учні за короткий проміжок часу пригадали та сформулювали засвоєні раніше знання, що асоціюються із запропонованим поняттям чи явищем. Запропоновані відповіді школярі записуються на дошці навколо окресленого поняття чи явища. Після чого, для полегшення засвоєння програмового матеріалу, розвитку ініціативності, уваги та логічного мислення учні використовують створену спільно з учителем опорну схему.

Ще однією інноваційною технологією є проєктна технологія – унікальна творча діяльність, спрямована на створення певного продукту.

Проєктна діяльність – нині одна з найперспективніших складових освітнього процесу, вона формує всі необхідні життєві компетенції, бере на себе функцію інтеграції предметів. Самостійне здобування знань учнями, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток пізнавальних інтересів, вміння виділяти головне, вміння радитися та приймати остаточне рішення. За допомогою проєктої роботи учні стають активнішими, на уроці створюється неймовірна атмосфера дослідження, а також є можливість продемонструвати, як знання, які отримують діти у школі, пов'язані з реальним життям [14, с. 60].

При цьому треба дотримуватись загальних методичних вимог:

- чітко визначити мету проєкту, місце та умови реалізації проєкту (урок, позакласні заняття, домашні завдання);
- забезпечити урок необхідним обладнанням;
- здійснювати контроль за виконанням та оформленням дібраних матеріалів [30, с. 57].

Виконання проєкту учнями розпочинається з планування дій. При цьому необхідно враховувати психологічні особливості молодших школярів, які не дозволяють ставити перед ними надто віддалені завдання або охоплювати одночасно кілька напрямків діяльності. Далі здійснюється поетапне виконання самого проєкту і запис результатів. Кінцевий етап – підбиття підсумків роботи над проєктом. Його можна проводити у формі гри, змагання, конкурсу, свята.

Щоб не відбити в учнів інтерес до проєктів, обов'язковим є врахування вікових та психологічних особливостей учнів [23, с. 61].

Проектна робота наразі є одним з найперспективніших напрямів системи освіти, оскільки створює умови для формування всіх необхідних життєвих компетенцій. Так, уже зараз проєктне навчання в НУШ посідає важливе місце, а що старшими стають діти – тим цікавіше буде.

Використання проєктної діяльності у процесі загальної мистецької освіти сприяє формуванню у школярів вміння висувати гіпотези, вибирати і аналізувати інформацію, працювати з додатковою літературою, використовувати можливості Інтернету. Учні вчаться узагальнювати отриману інформацію, брати інтерв'ю, робити висновки.

Учитель початкових класів разом з учнями обирає тематику завдань, враховуючи вимоги програмового матеріалу, актуальність поставленої проблеми, а також індивідуальні особливості учнів. Проєкт може бути індивідуальним, парним, груповим. За часом проведення – від одного до кількох уроків (короткотривалий проєкт), від одного тижня до місяця (середньостроковий проєкт), від одного місяця до кількох (довготривалий проєкт) [65, с. 219].

Складовими методу проєкту є пошукова, дослідницька та творча діяльність, а також обов'язкова презентація результатів діяльності. Результатом проєктної діяльності на уроках образотворчого мистецтва є створений учнями певний «продукт» (сувенір, подарунок, плакат чи афіша) [46, с. 34].

Короткотривалі проєкти проводяться, зазвичай, в 1–2 класах, щоб познайомити дітей з мистецтвом аплікації та витинанки, елементами архітектури та художнім конструюванням, під час вивчення скульптури; середньострокові проєкти – у 3–4 класах під час вивчення скульптури, анімалістики, театрального мистецтва чи архітектури.

У молодшому шкільному віці, нарівні з навчальною, ігрова діяльність сприяє формуванню мотивації в учнів початкових класів до освоєння навколишнього світу.

Згідно класифікації Н. Кудикіної, існує дві великі групи ігор: ігри за правилами та ігри творчі, вільні. Перша група – дидактичні ігри, пізнавальні ігри (загадки, ребуси, кросворди, вікторини, умовні подорожі, конкурси). Гра – це такий вид діяльності, мотивом якої є не результат, а сам процес, що приносить задоволення. Особистісне становлення маленької дитини, набуття нею мовленнєвого та комунікативного досвіду, засвоюються практичні, трудові, художні навички відбувається у різноманітній ігровій діяльності [61, с. 39].

Оскільки діти цього віку налаштовані на гру, варто широко застосовувати різні види ігор, ігрові ситуації. Особливо дієвими є рольові ігри. З їх допомогою учні усвідомлюють власні бажання, інтереси, уподобання, особливості виконання різних видів мистецької діяльності. Обираючи за власним бажанням роль митця, учень має можливість виконувати той вид діяльності, який, на його думку, є цікавим і нескладним. Діти краще проявляють свої творчі можливості, займаючись тим видом діяльності, що найбільше подобається. З метою вивчення навчального матеріалу й активізації школярів на уроці, досить поширеними в шкільній практиці є уявні подорожі та екскурсії, що сприяють

ознайомленню їх зі специфічними особливостями видів мистецтв і їх жанрів, із мистецтвом різних народів [81, с. 7].

Вивчення нового матеріалу можна збагатити різними ігровими ситуаціями, здійснити незабутню зустріч із мешканцями мистецької країни. Учителі-практики досить часто створюють ігрові ситуації (учні – митці – мандрівники, які подорожували різними мистецьким країнами). Як результат, діти описують свої враження за допомогою розповіді, демонстрації малюнка тощо. Тож, завдяки грі та ігровим ситуаціям на уроках активізується пізнавальна діяльність, відбувається профілактика психічної втоми, збагачується почуттєва сфера дітей, формується позитивна мотивація до навчання, стимулюється розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії молодших школярів.

На етапі актуалізації опорних знань учнів для систематизації наявної в учнів інформації та закріплення набутих знань використовується гра «Так-ні». Технологія гри полягає в тому, що перед уроком учитель ховає фотографії чи ілюстрації із зображенням певних об'єктів, які належать до певного виду чи жанру мистецтва, фотографію художника чи його картину та пропонує учням здогадатися, про що піде мова. , ставлячи вчителю запитання, на які можна дати лише чітку відповідь – так чи ні. Якщо відповідь знайдено, вчитель демонструє захований зразок та оголошує тему і мету уроку. Наприклад, під час вивчення теми «Архітектура, види архітектури» у 3 класі, учні можуть ставити такі запитання: «Це вид мистецтва?», «Це об'ємне зображення?», «Його можуть використовувати люди?», «Воно зроблене з каменю?», «Це будинок?» і т. д. [71, с. 22].

Інтеграція різних видів мистецтв і видів творчої діяльності сприяє формуванню у молодших школярів цілісного художнього світогляду, активного та вмотивованого ставлення до творчої діяльності, позитивно-емоційного ставлення до мистецьких явищ. Через тривалу гру-мандрівку країнами мистецтва та з казковими героями, які втілюють узагальнені образи-символи певного виду мистецтва, відбувається знайомство з різними видами мистецтва,

усвідомлення їх особливостей, що сприяє чіткому розумінню, інформованості. про мистецтво та ґрунтовну підготовку до подальшого мистецтвознавства. індивідуальне самовизначення [65, с. 96].

Можливість висловити власні думки, активізація роботи молодших школярів передбачається під час використання технології проблемно-діалогічного навчання. Враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів, педагог на таких уроках здійснює особистісно-орієнтоване навчання, навчає з опорою на їх досвід. Формування творчого самопочуття вчителя, що дає йому змогу реалізувати креативні проекти, стимулювати розвиток творчих якостей школярів є важливим чинником успішного впровадження технології проблемно-діалогічного навчання.

За такої організації роботи педагог виконує роль помічника у визначенні проблеми, її переводу в проблемні задачі та їх вирішення учнями [54, с. 35].

Загальні функції проблемного навчання:

- засвоєння учнями системи що спрямовані на застосування в реальному житті;
- розвиток інтелектуальних та індивідуальних здібностей творчого характеру;
- формування особистості молодшого школяра, розвиненої всебічно та гармонійно [67, с. 72].

Наведемо приклад створення проблемної ситуації на уроці музичного мистецтва: [40, с. 252].

Для розвитку творчості кожного школяра потрібно створювати необхідні передумови. Лише в умовах різнобічної підготовки народжується інтерес до всього оточуючого, а це і є справжнє джерело для вияву готовності до творчості, міцна база для розвитку спеціальних здібностей. Важливими стають концептуальні положення щодо моделювання творчої особистості учня.) [77, с. 64].

Отже, творчі можливості учня, які відображають індивідуальні особливості його творчого розвитку, вияв творчих якостей і зумовлюють здатність до творчості, спрямують до нових творчих досягнень.

2.3. Педагогічні умови застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти

Сьогодні суспільству потрібні ініціативні, творчі склади розуму, люди, які здатні неординарно мислити та вирішувати нестандартні ситуації. Сьогодні головне уважно стежити і наставляти дитину, забезпечувати йому просування у своєму розвитку, щоб «закласти фундамент», що включає відкритість досвіду, чутливості до всього незвіданого, нових знань, імпровізації, бажанню створити свій творчий продукт [31, с.137].

Щоб розвинути особистість, яка буде здатна створити цей цінний продукт, варто працювати над творчими здібностями, креативністю та уявою з самого раннього дитинства, а також створювати прийнятні умови у розвиток гармонійної особистості.

Тільки комплексний підхід здатний забезпечити суспільство людьми нестандартно та інноваційно мислячими.

Людство при постійній активній взаємодії з оточуючим світом сприймає різні образи. Завдяки нашому мозку та почуттям ми здатні аналізувати, синтезувати і запам'ятовувати більшість з них. Цікаве явище психіки людини проявляється в тому, що, отримані раніше враження від подій чи предметів реального світу, зберігаються в пам'яті на тривалий час, а також піддаються певній обробці [43, с.283].

Існування цього психічного феномену дозволило людині впливати на навколишній світ і цілеспрямовано змінювати його.

Якщо розглядати процес створення людиною чогось нового, ми знайомимося з ще одним цікавим явищем психіки. Його суть полягає в тому,

що людина створює у своїй свідомості образ, якого поки що у реальному світі не існує. Саме цей процес – процес створення нових психічних образів – отримав назву «уява» [43, с.284]. Раніше побачене, засвоєне та збережене в пам'яті дозволяло людині оперувати доступною інформацією та створювати різні уявлення та образи. Інакше кажучи, ці образи завжди складаються на основі частин або елементів, які людина вже колись спостерігала у своєму житті.

Наприклад, письменники-фантасти, створюючи свої нескінченні, безмежні та неймовірні надприродні світи можуть спиратися на флору та фауни Землі, але комбінувати їх, так щоб виходило щось нове. Також відбувається і з героями. На основі прототипів тих елементів, які вже колись спостерігали у житті, письменники реконструюють характери та зовнішність, так само створюючи щось нове.

Психічний процес, у якому полягає створення таких образів предметів та явищ, називається уявою [24]. Радянський психолог С.Л. Рубінштейн писав: «Уява - це відліт від минулого досвіду, це перетворення даного та породження на цій основі нових образів [64]». До Наприклад, якщо ми даємо завдання дитині намалювати іграшку, якої ще немає на світі, він виходитиме з того, що в нього вже є в його пам'яті і просто додавати нові деталі, створюючи цим нову іграшку.

Також і з малюнком неіснуючої тварини. Дитина, комбінуючи образи кількох тварин, створює нову істоту і може навіть вигадати їй свою власну назву.

Завдяки уяві, яка має значне місце у житті людства, ми здатні уявляти і мріяти, здатні «виходити» за межі свого «існування зараз» і занурюватися у минуле чи бачити частинки майбутнього.

Радянський психолог Л.С. Виготський зазначав: «Уява не повторює вражень, які накопичені раніше, а будує якісь нові ряди з колишніх вражень. Таким чином, привнесення нового в наші враження та зміна цих вражень так, що в результаті виникає новий, раніше не існуючий образ становить основу тієї

діяльності, яку називають уявою [20]».

Тобто уява забезпечує людині в безкрайніх просторах майбутнього та дозволяє реконструювати картини далекого минулого.

Людина як суб'єкт соціальних діяльностей таких, як праця, пізнання та спілкування, користується різноманітним апаратом сенсомоторних та мовних функцій, що забезпечують йому чуттєво-образне і логічне відображення реальності її перетворення [32, с. 123]. Тобто, накопичуючи різні образи, людина, надалі аналізуючи та синтезуючи отримувану інформацію, здатна пізнати світ, розкрити його сутність, орієнтуватися у ньому, і навіть змінювати їх у свідомості.

Навколишнє середовище є багатогранним проблемним світом для людини, усвідомлення, якого так само неможливо без досить розвиненої уяви. Воно лежить в основі ідеального, соціально осмисленого відображення дійсності та забезпечує людині знакове оволодіння світом. Наша уява як основа наочно-образного мислення, дозволяє людству орієнтуватися в ситуаціях та вирішувати завдання без втручання практичних дій. Воно багато в чому допомагає людині в тих випадках, коли практичні дії або не можливі, або утруднені, чи навіть не бажані [17].

Ефективність педагогічного процесу багато в чому визначається умовами, в яких він проходить. В. Полонський, розглядає стан як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів, що впливають на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку, виховання і навчання, формування особистості [60, с.36].

Численні тлумачення терміна «педагогічні умови» знайшли відображення в дослідженнях В. Андрєєва, А. Найн, Н. Яковлевої, Н. Іпполітової, М. Зверєвої, Б. Купріянова, С. Дініної. Розглядаючи це поняття, вчені дотримуються кількох позицій [1, с.163];

Ми виокремили педагогічні умови, найбільш ефективні, на наш погляд, для досягнення поставленої мети: активізація інтегрованої навчально-творчої діяльності учнів; високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу

співпрацю викладачів та учнів на інтегрованому уроці; включення самостійної інтегрованої діяльності учнів у навчальний процес; нестандартне викладання інтегрованого предмету. Розглянемо зазначені умови детальніше.

Активізація інтегрованої навчально-творчої діяльності учнів. Для цього необхідно поступово ускладнювати завдання у мистецькому навчанні; активізувати мислення, уяву, спостережливість кожного школяра; розуміння учнями мети навчання; надання певної свободи для виявлення власних творчих здібностей у виконанні завдань, спрямованих на розвиток креативності; вводити ігрові моменти у навчання з урахуванням відповідних розвивальних завдань та віку учнів; чергувати різні види творчої діяльності; викликати в учнів почуття задоволення і радості від успіху.

Пізнавальна мотивація творчості молодшого школяра виявляється у формі пошукової активності, вищої чутливості, чутливості до новизни подразника, ситуації, відкриття нового у звичному, високої вибірковості щодо вивченого нового [56, с. 35].

- Спрямовувати увагу молодших школярів на навчання важливо в цій умові через активну мистецьку діяльність. Репродуктивне відтворення молодший школярем дій учителя цьому не сприяє. Педагог має направити сили на активізацію внутрішнього потенціалу учня, змотивувати його до занять мистецтвом та прояву своєї індивідуальності.

- Формувати в учня мотиваційну сферу – це означає розвивати систему цінностей, виховувати потребу в здобуванні нових знань, розкривати особистісну значущість навчання, коли учень усвідомлює, як навчання допоможе йому визначити своє місце в житті [52, с.46];

З цією метою доцільно використовувати методи стимулювання мотивації навчальної діяльності, а саме: навчальні бесіди, пізнавальні ігри, створення ситуацій новизни в процесі подання навчального матеріалу на основі життєвого досвіду учнів; метод заохочення тощо, щоб зацікавити учнів мистецтвом та заохотити творчість, необхідно проводити екскурсії на природу, виставки

дитячих робіт, місцевих художників та народних умільців, місцеві музеї та здійснювати віртуальні подорожі до музеїв світу.

Наведемо приклад уроку-екскурсії, який сприятиме мотивації молодших школярів до активної взаємодії з вчителем під час уроку [86, с.153].

Урок-екскурсія. Цей урок рекомендується проводити після вивчення теми. Наприклад, під час вивчення розділу «Як художники створюють красу» в 1 класі (урок «Незвичайні перевтілення») вчитель разом із учнями організовує екскурсію до країни анімації. Учитель оголошує мету, маршрут екскурсії та у формі екскурсії проводить бесіду на тему, що вивчається. На цьому уроці належна увага приділяється вокально-хоровій роботі як важливої частини акторської гри в мультфільмі [28, с.192].

Також пропонуються вправи на дикцію, а саме – скоромовки, чистомовки. У різних образах виконується пісня і проводиться аналіз, який її варіант найбільш вдалий.

Також часто використовуються ігрові технології під час мотивації молодших школярів до роботи на уроках. Наприклад:

- Пантоміма. При вивченні теми «Лісові голоси» (розділ «Краса навколо нас») дітям пропонується використати пантомімічні зображення Ведмедика, Птаха, Білки, Їжака. Постановка. Сценічна постановка твору (казки, пісні, сюжет картини). Наприклад, вивчаючи розділ «Загадки художніх мов» (урок образотворчого мистецтва «Веселий мандрівник»), діти за допомогою пальчикових ляльок з пластиліну інсценують уривок із казки «Колобок». Високі професійні якості вчителів, які забезпечать творчу співпрацю вчителя та учнів на інтегрованому уроці. Формування в учнів цілісного світогляду навколишнього світу, створення творчої атмосфери в колективі учнів, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйманого матеріалу; формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою літературою, таблицями між предметними зв'язками, основними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; виявлення

здібностей учнів та їх особливостей; ефективна реалізація розвивально-виховної функції є метою інтегрованих уроків [54, с. 36].

Завдання вчителя - визначити зміст і обсяг навчального матеріалу з тих предметів, які він викладає, відповідно до цілей і завдань інтегрованого уроку; обирати форми і методи виконання навчального матеріалу; виявити об'єктивно існуючі зв'язки між базовими знаннями, які можна інтегрувати. При розкритті загальних законів, теорій, ідей, які є інтегративною основою кількох предметів, необхідно враховувати специфіку кожного предмета та його можливості. Також потрібна ретельна підготовка вчителя до інтегрованого уроку. В його обов'язки входить, перш за все, побудова змісту дидактичного матеріалу, визначення оптимального обсягу засобів їх взаємодії та активізація діяльності учнів на уроці, технологія реалізації змісту інтегрованого уроку, досягнення мети [8].

Підготовка інтегрованих уроків передбачає:

- а) аналіз річного календарного планування;
- б) співставлення тем і матеріалів різних предметів з метою виділення тем, близьких за змістом або за метою використання;
- в) визначення завдань уроку;
- г) розробка та проведення уроку [43, с.251].

Підшукуючи матеріал для індивідуальних повідомлень, ілюстрації, до уроку мають готуватися не тільки вчитель, а й учні. Навчально-матеріальне та технічне оснащення (демонстраційні матеріали та прилади, матеріали для проведення дослідів, спостережень, аудіовізуальні засоби, таблиці, графіки, схеми) відіграє важливу роль у підвищенні ефективності інтегрованого уроку. Педагог у процесі уроку працює над високою організацією та дисципліною учнів, їх самостійністю, активністю, ініціативністю, демократичністю, тактовністю та етикою спілкування.

Включення самостійної інтегрованої діяльності учнів у навчальний процес. У процесі реалізації уроку педагог має подумати про технології самоосвіти учнів. Процес самоосвіти збагачує власний досвід особистості, яка не лише засвоює інформацію, а перетворює її, наповнюючи особистісно

значимим смислом. Набуваючи досвіду спілкування з оточуючим світом, молодший школяр розширює свої можливості щодо активної творчої участі в житті суспільства. Набутий ним досвід стимулює подальше вдосконалення [45, с. 9].

Для здійснення процесу самоосвіти важливо дотримуватися певних умов. Першим етапом є оволодіння школярами методикою роботи з різноманітними джерелами інформації, елементами пізнавальної діяльності (такими, як уміння аналізувати прочитане, робити свої висновки, уміти відстоювати власну точку зору, складати конспекти, тези тощо). Далі в самотійній навчально-пізнавальній діяльності з'являються елементи творчості, що досягається шляхом створення відповідних психологічних і педагогічних умов, які стимулюють виникнення та розвиток в учнів власне потреби в самоосвіті, прагнення до самореалізації, активності, самотійності [70, с. 33].

Саме урок є тією формою роботи, де розв'язуються основні завдання з підготовки учнів до самоосвіти. В організації навчально-пізнавальної діяльності учнів необхідні суттєві зміни, які б стимулювали самоосвіту [26, с. 97].

До них можна віднести підсилення уваги до внутрішньої мотивації діяльності школярів; надання права кожній особистості обирати рівень засвоєння знань та способів діяльності; поступове виведення учнів на шлях творчої діяльності; систематичну організацію групового пошуку знань, що стимулює самотійну діяльність та дозволяє навчитися правильно її організовувати [57, с. 13].

Учитель початкових класів на нестандартних уроках підводить учнів до усвідомленої та емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки на запропоновану тему. Діти мають можливість застосовувати при цьому [57, с. 14].

Навчальний процес на таких уроках має багато спільного з ігровою діяльністю дітей, тому вони більше подобаються учням. Майже всі прийоми, способи дії нестандартних уроків відзначаються ігровим спрямуванням.

Методично правильне проведення нестандартних уроків впливає на розвиток творчого мислення молодших школярів та результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Таким є урок-подорож, що проводиться під час вивчення нового матеріалу. Клас об'єднується в декілька екіпажів, які відправляються в подорож. Діти виконують такі завдання: знайти інформацію, відгадати загадку чи розгадати кросворд, дібрати приклади, виконати практичну роботу.

Наприклад, під час вивчення розділу «Як митці створюють красу» (1 клас. Урок «Народна творчість») клас вирушає в уявну подорож країною народного мистецтва. Станції, на яких зупиняються учні, розкривають зміст основних етапів уроку («Пізнавальна», «Музична», «Образотворча»). На станції «Музична» першокласники знайомляться з народними веснянками та виконують їх, на станції «Пізнавальна» діти мають змогу самостійно розказати іншим учням, що вони знають про народну творчість. Вчитель підбиває підсумки роботи екіпажів.

Ще одним прикладом нестандартного проведення уроку є урок-вернісаж, який проводиться по завершенню вивчення кількох тем. На цьому уроці учористо відкривається виставка найкращих учнівських робіт) [42, с.102].

Учні також демонструють усі свої знання, отримані протягом семестру або всього навчального року, виконуючи завдання Барвика. Крім того, учні мають можливість познайомитися з творчістю видатних українських митців чи народних майстрів. Прикладом може служити урок «Чарівний віночок» (розділ «Як художники створюють красу»), який проводиться після закінчення вивчення образотворчого мистецтва в 1 класі [82, с. 145].

Таким чином, у своїй практичній діяльності вчителів доцільно орієнтуватись на такі умови творчого розвитку дітей, які зроблять

використання інтегрованого підходу більш ефективним у процесі загальної мистецької освіти.

В даний час проблема інтегрованого навчання для розвитку творчої уяви розглядається в наступних аспектах:

- естетичне виховання у загальноосвітній школі та його зв'язок з соціокультурним розвитком суспільства, рівнем духовної та моральної культури народу;

- координація зусиль органів управління освітою та культурою, вищих навчальних спеціальних установ та творчих спілок з вироблення та втілення в широкій соціальній практиці єдиної системи естетичного виховання;

- викладання предметів мистецтва в школі (літератури, образотворчого мистецтва, музики, світової художньої культури) як найважливіший елемент системи естетичного виховання;

- підготовка та перепідготовка кадрів вчителів художньо-естетичного циклу, забезпечення відповідними спеціалістами шкіл країни;

- турбота про матеріальну оснащеність викладання предметів художньоестетичного циклу з метою створення єдиної системи естетичного виховання;

- естетичне виховання в процесі позакласної та позашкільної діяльності дитину;

- використання засобів масової інформації з метою естетичного виховання.

Процес розвитку людської цивілізації нерозривно пов'язаний із пошуком оптимальних механізмів удосконалення освіти як соціального інституту

Один із пріоритетів сучасної освіти — це розвиток інтелектуально-творчої особистості (незалежно від сфери майбутньої професійної діяльності) молодих людей), що об'єктивно передбачає посилення гуманітарної складової освіти на всіх його щаблях, у тому числі, актуалізацію освітнього потенціалу мистецтва.

Наша держава проводить цілеспрямовану державну політику, орієнтовану на системну підтримку та розвиток освіти у сфері культури та мистецтва. Про це свідчать проведені на державному рівні міжвідомчі заходи, на яких обговорюються різні питання, що стосуються ролі культури та мистецтва у розвитку творчих здібностей дітей та молоді.

Законодавство у цій сфері постійно вдосконалюється з урахуванням зрушень, що відбуваються в розумінні соціальної ролі художньої освіти, її значущості для розвитку особистісного потенціалу кожної людини, а також викликів, які стоять перед сучасною вітчизняною культурою.

Висновки до розділу 2

У другому розділі нашого магістерського дослідження було розроблено і теоретично обґрунтовано методичні основи (форми, методи, педагогічні умови) застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

За визначенням Ю. Бабанського, «форми організації навчання є зовнішнім вираженням погодженої діяльності учителя і учнів, здійснюваною в установленому порядку і в певному режимі».

До інтегрованих форм організації навчання в початковій школі належать: інтегрований урок, інтегровані дні та інтегровані курси. З'ясовано, що особливістю інтегрованого уроку є те, що на ньому поєднуються блоки знань з різних предметів художньо-естетичного циклу, підпорядковані одній темі.

Інтегровані уроки за формою організації та проведення можуть бути не тільки традиційними, а й нетрадиційними (уроки-подорожі, уроки-казки, уроки-проекти, урок-ігри, урок-конкурс, урок-інтерв'ю, уроки фантазії та мислення). та інші) Продумуючи такі уроки, вчитель відходить від традиційних форм і методів роботи. Їх мета — викликати інтерес до художньо-творчої діяльності, до прояву власних творчих задумів і задумів. Інтегровані тематичні

дні передбачають інтеграцію різних сфер навчального плану на основі цікавої ідеї, яка об'єднує зміст різних предметів.

Інтегрований курс – об'єднання декількох предметів в один. Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає пошук різноманітних зв'язків, художніх зіставлень, емоційно-образних аналогій і паралелей між «Музикою» та «Образотворчим мистецтвом», які поєднуються в тематичний цикл на основі загальної духовно-світоглядної орієнтації і збагачуються елементами інших змістових ліній – синтетичних мистецтв (хореографія, театр, кіно).

Визначено, що метод – це система цілеспрямованих дій, направлених на об'єкт діяльності.

Найефективнішими методами застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти ми вважаємо такі: метод проєкту, інноваційні технології, метод гри, технологія проблемно-діалогічного навчання; методи ейдетики.

Застосовуючи дані методи на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» вчителів вдасться урізноманітнити уроки мистецтва, зробити їх цікавими і захоплюючими, перетворити урок на незвичайну казку, сформувати у дітей позитивне ставлення до життя, отримати задоволення, відчуття впевненість у власних силах.

Також нами було виокремлено педагогічні умови для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти:

- активізація інтегрованої навчально-творчої діяльності молодших школярів;
- високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу співпрацю викладачів та учнів на інтегрованому уроці;
- включення самостійної інтегрованої діяльності учнів у навчальний процес;
- нестандартне викладання інтегрованого предмету.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

3.1. Критеріально-рівневе оцінювання розвиненості творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти

Важлива роль у становленні особистості молодшого школяра належить творчій уяві, яка допомагає йому пізнавати оточуючу дійсність, розширювати та поглиблювати знання про неї, є необхідним засобом пошукової творчої діяльності, сприяє засвоєнню нормативності соціального простору. Творча уява є необхідним засобом будь-якої діяльності, в якій відбувається творення як нового продукту, так і самої особистості [44, с.157].

З метою перевірки ефективності методичних основ застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти у 2020-2021 н. р. нами було проведено педагогічний експеримент на базі КУ Сумська ЗОШ №24. Експериментальне дослідження складалося з трьох етапів: констатувального, формувального та контрольного. Розроблено матеріали, необхідні для організації діагностичного забезпечення педагогічної діяльності; розроблена програма експерименту; визначено контрольний та експериментальний класи. Для перевірки наявного стану сформованості творчої уяви молодших школярів протягом вересня 2020 р. нами було проведено констатувальний етап експерименту. Для проведення експериментальної роботи були обрані два перші класи: 1 - А (28 учнів) – контрольний, 1 - Б (31 учень) – експериментальний. Дослідженням було охоплено 59 учнів 1-х класів та 12 вчителів початкової школи.

Програма констатувального експерименту включала два напрями:

1 напрям – робота з вчителями – конкретизувався у таких завданнях:

- з'ясувати роль творчої уяви в навчальній діяльності молодших школярів;
- визначити, які методи та прийоми активізації творчої уяви школярів учителі застосовують у власній педагогічній діяльності.

2 напрям – робота з молодшими школярами – передбачав визначення рівня розвитку творчої уяви учнів.

Констатувальній діагностиці розвитку творчої уяви дітей передувало анкетування з учителями початкових класів (12 осіб) КУ Сумська ЗОШ №24 з метою отримання об'єктивних даних про рівень знань педагогів про сутність і зміст творчого процесу й системи навчання молодших школярів з метою підвищення рівня розвитку творчої уяви останніх (Додаток А).

Результати анкетування, проведеного нами серед учителів початкових класів, дозволяють стверджувати, що більшість із них (66,7% опитаних), відповідаючи на питання: «Яка роль творчої уяви в навчальній діяльності молодших школярів?», наголошували лише на її пізнавальній функції, і тільки деякі педагоги (33,3% опитаних) вказували на те, що творча уява сприяє розвитку творчої особистості дітей.

Аналізуючи відповіді на питання «Як часто Ви використовуєте проблемний, творчий матеріал на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»?», 41,7% вчителів дали зрозуміти, що проблемне навчання є частим під час проведення інтегрованого курсу «Мистецтво», адже це дає можливість учням висловлювати власну позицію та розвиваються їх інтелектуальні та індивідуальні здібності творчого характеру, однак 58,3% опитаних (7 осіб) не можуть похвалитися тим самим, аргументуючи це тим, що навчальна програма з інтегрованого курсу «Мистецтво» і так насичена творчими завданнями для молодших школярів, тому доповнювати уроки проблемними ситуаціями немає сенсу.

Найчастіше для розвитку творчої уяви педагоги під час курсу «Мистецтво» використовують колективні та групові форми роботи, нестандартні уроки (урок-казка, урок-подорож, урок-екскурсія тощо), інтегровані уроки.

На питання «Чи потрібно розвивати творчу уяву в учнів?» 75% опитаних відповіли, що вона в них і так розвинута, а лише 25% педагогів наголосили на важливості та необхідності розвитку творчої уяви у дітей.

Відповідаючи на запитання «Чи сприяють розвитку творчої уяви учнів навчальні програми, підручники?» майже всі учителі (83,3% опитаних) запевнили, що традиційна система шкільної програми, зокрема навчальні програми та підручники лише частково сприяють розвитку творчої уяви молодших школярів, проте окремі вчителі (16,7% опитаних) вважають, що сприяють цілком достатньо.

На питання: «Чи приділяєте Ви увагу розвитку творчої уяви молодших школярів?» 58,3% опитаних педагогів дали ствердну відповідь, решта (41,7% опитаних) дали негативну відповідь, наводячи при цьому різні аргументи, приміром: «творча уява у дітей і так гарно розвинена», «краще розвивати пам'ять і логічне мислення – більше користі буде», «на розвиток творчої уяви не вистачає часу на уроках».

На питання щодо ролі інтегрованого підходу для розвитку творчої уяви учнів, більшість вчителів початкових класів (83,3%) наголосили на величезному значенні інтеграції навчальних предметів з метою розвитку творчих здібностей молодших школярів, зокрема і творчої уяви, адже саме на таких уроках діти мають широкі можливості самостійно створювати нові образи та реалізовувати їх в оригінальних продуктах діяльності.

Бесіди з батьками щодо важливості розвитку творчої уяви молодших школярів проводить незначна кількість вчителів початкових класів (25% опитаних), відбувається це як на загальних батьківських зборах, так і під час індивідуальних бесід з батьками.

Не дивно, що більшість учителів початкової школи не приділяють належної уваги розвитку творчої уяви учнів, адже навчання в школі переважно спрямоване на розвиток пізнавальних здібностей дітей. Саме тому на сьогодні досить актуальною є проблема розвитку творчої уяви у молодших школярів. Необхідність розв'язання зазначеної проблеми пов'язана з важливістю цієї психічної функції і становлення творчої особистості дітей.

Окремим напрямом констатувального етапу експерименту було визначення рівня розвитку творчої уяви молодших школярів. Критеріями творчої уяви у нашому дослідженні виступають критерії, визначені зарубіжними психологами Дж. Гілфордом, Е. Торренсом, зокрема, продуктивність, гнучкість, оригінальність і розробленість (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Критерії та показники творчої уяви молодших школярів

Критерії	Показники
Продуктивність	кількісний показник, що відображає здатність дітей молодшого шкільного віку генерувати велику кількість ідей (асоціацій, образів). Вимірюється кількістю результатів.
Гнучкість	відображає здатність дітей молодшого шкільного віку висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до іншого, використовувати різноманітні стратегії вирішення.
Оригінальність	характеризує здатність дітей молодшого шкільного віку висувати ідеї, відмінні від очевидних, нормативних. Він вимірюється кількістю неординарних відповідей, образів, ідей.
Розробленість (деталізованість)	фіксує вміння дітей до винахідницької, конструктивної діяльності. Він вимірюється кількістю суттєвих і несуттєвих деталей при розробці ідеї.

Наявність певних показників за кожним критерієм дала змогу визначити рівні розвитку творчої уяви молодших школярів – початковий, середній та високий (табл. 3.2).

Таблиця 3.2.

Рівні розвитку творчої уяви молодших школярів

Початковий рівень	Ці діти мають труднощі з виконанням завдань на пошук різних варіантів отримання результату; не прагнуть вдосконалювати свою пізнавально-творчу діяльність, не демонструють інтерес до будь-якого виду творчої діяльності. Завдання сприймають пасивно, а мислять інертно. Вкрай низька продуктивність. Образи малоцікаві, не деталізовані. Учні уникають завдань підвищеної складності, не проявляють інтересу до проблемно-пошукових завдань. Засвоєння способів творчої діяльності йде вкрай повільно, тому школярі вважають краще діяти за шаблоном.
Середній рівень	Середній рівень творчої уяви характерний для дітей молодшого шкільного віку, які за виконання творчих завдань беруться з задоволенням, проте продуктивність недостатньо висока. Шукають можливості виразити себе у творчості, але інтерес до неї непостійний. Створювані образи малоцікаві, здебільшого передбачувані, стандартні, помірно деталізовані. Учні прагнуть вдосконалювати свою пізнавально-творчу діяльність, демонструють частковий інтерес до різних видів творчої діяльності. Школярі надають перевагу легким завданням, а не складним, однак в їх вирішенні не завжди наполегливі.
Високий рівень	Високий рівень уяви в молодшому шкільному віці свідчить про здатність дитини виявити здатність до

	<p>продуктивного уявлення, що і є основою творчості – створення нових незвичайних образів. Учні цього рівня готові до прийняття нетипових рішень, сповнені рішучості, впевнені, що з будь-якої проблемної ситуації є вихід, а будь-яке завдання чи задача може мати декілька способів розв’язання. Працюючи, пропускають роботу «через себе», використовуючи творчу уяву та подумки прогножуючи результат. Такі діти до всього, в тому числі до навчання, намагаються підходити творчо, отримуючи задоволення від відчуття новизни. Володіючи ознаками сформованого мислення, здатні обрати найлегший і найкращий спосіб розв’язання проблеми.</p>
--	--

Для оцінки показників зазначених вище критеріїв творчої уяви молодших школярів, нами було запропоновано першокласникам адаптований тест «Домалой фігури» Е. Торренса (Додаток Б), дане завдання школярі мали виконувати після прослуховування пісень, які ми підібрали з метою зацікавлення учнів до виконання роботи, а головне, щоб перевірити рівень розвитку творчої уяви дітей на створення креативних зображень до прослуханих композицій, всього їх було 3:

1. «Вийди, вийди сонечко»;
2. «Узяла лисичка скрипку»;
3. «Два півники».

Учням на окремих бланках було показано зображення незакінчених фігур (6 зображень) і проговорено, що зараз вчитель вмикатиме по черзі дитячі пісні, і завдання школярів під час прослуховування композиції обрати одну із запропонованих фігур та по завершенню пісні намалювати малюнок на тему почутого, причому домальовування може відбуватися як всередині контуру фігури, так і за її межами в будь-якому зручному для дитини повороті аркуша,

тобто можна використовувати кожну фігуру в різних ракурсах, коли пісня змінювалася, то першокласникам треба обрати новий аркуш для малювання і по завершенню створити нове зображення відповідної тематики.

Якість малюнків з точки зору їх художності при аналізі нами не враховувалась, оскільки в першу чергу нас цікавив сам задум композиції, різноманіття асоціацій, принципи втілення ідей, а не технічна обробка малюнків. Дана методика активізує діяльність уяви, виявляючи одну з основних властивостей – бачення цілого раніше частин. Дитина сприймає запропоновані тест-фігури в якості частин чого-небудь і добудовує, реконструює його. Можливість здійснення такої реконструктивної функції уяви закладена в самій специфіці цього психічного процесу. Зображальна діяльність дозволяє вивести процеси уяви з внутрішнього плану в зовнішній, що створює свого роду наочні опори при недостатньому рівні сформованості внутрішніх механізмів комбінаторики процесів уяви у молодших школярів.

У зазначеній методиці стимулюються всі характеристики творчої уяви. Продуктивність стимулюється інструкцією вигадати якомога більше предметів за певний період часу, гнучкість – зробити їх якомога різноманітними у відповідності до прослуханих пісень, оригінальність – дати якомога більше ідей в кожній картинці, доповнити їх так, щоб вони стали більш зрозумілими і цікавими.

Оцінювання здійснювалось за такою шкалою:

Початковий рівень: роботам властива схематичність, практично повна відсутність деталей. Учні зображують одиничні предмети, які не відповідають тематиці прослуханих пісень.

Середній рівень: у роботах відзначається широко розгорнуте предметне середовище, учні, перетворивши тест-фігуру в який-небудь предмет, додають до малюнка все нові й нові елементи, організовуючи цілісну композицію згідно сюжету конкретної пісні.

Високий рівень: якісна відмінність даного рівня від попередніх полягає в характері використання тест-фігури, яка вже не виступає як основна частина

композиції, а включається в її складну цілісну структуру в якості дрібної другорядної деталі. На цьому рівні відзначається найбільша свобода використання зовнішніх даних лише як «матеріалу», поштовху до уяви і творчості.

Дослідження показало, що в більшості школярів експериментального та контрольного класів за показниками продуктивності гнучкості та оригінальності результати в межах середнього рівня (табл. 3.3), що свідчить про їхню здатність виконувати поставлені завдання, досить швидко перемикається з одного завдання на інше. Але показник розробленості в переважній більшості школярів на початковому рівні, це пояснюється віковими особливостями розвитку пізнавальних процесів у молодшому шкільному віці.

Також нами було встановлено, що молодші школярі з кращою гнучкістю мислення краще мотивовані на діяльність, але мають нижчу розробленість мислення, а діти з нижчою розробленістю мають нижчу самооцінку й творчі характеристики. Молодші школярі з вищою оригінальністю мислення мають вищий рівень креативності, творчої уяви, пізнавальних, мотиваційних і творчих характеристик, а першокласники з кращою фантазією більш креативні, продуктивно та оригінально мислять, у їхній діяльності більше творчих ознак, вони краще мотивовані на діяльність, позитивно оцінюють себе.

Таблиця 3.3

Результати констатувального етапу експерименту

Рівні	Контрольний клас		Експериментальний клас	
	абс. число	знач. у %	Абс. число	знач. у %
Високий	7	25	6	19,4
Середній	15	53,8	17	54,8
Початковий	6	21,2	8	25,8
Усього	28	100	31	100

Для більшої наочності отримані результати перевірки подано на рис. 3.1.

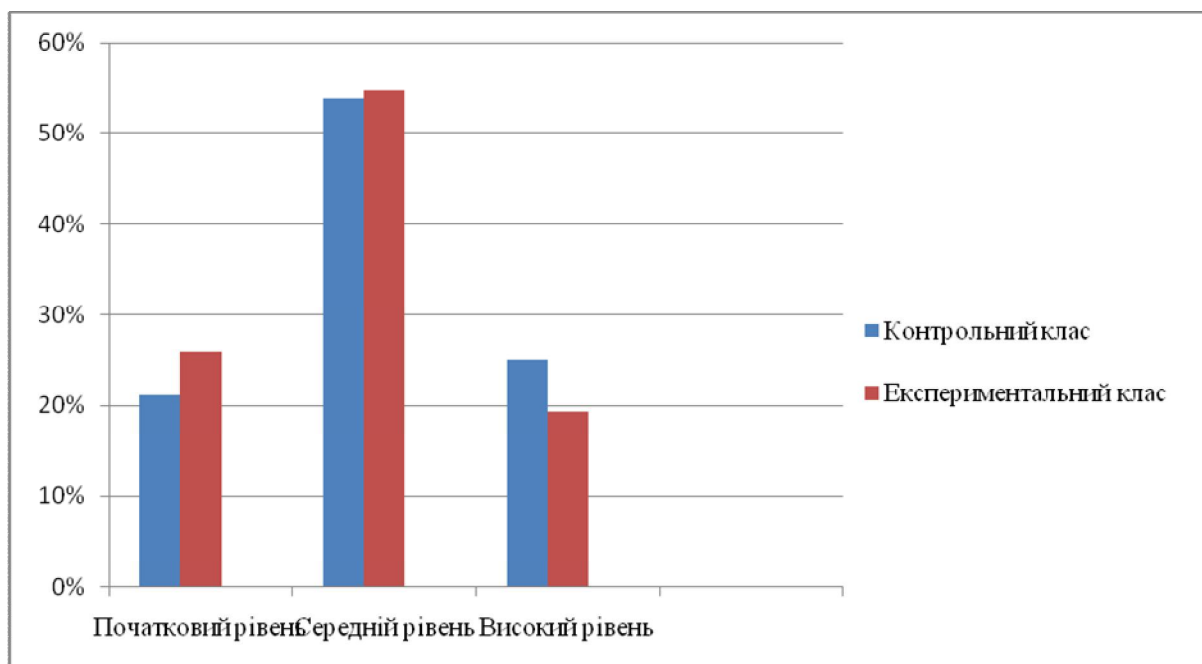

Рис. 3.1. Результати констатувального етапу експерименту

Отримані дані відбивають вікові особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів, які полягають у тому, що діти з розвиненою творчою уявою мають вищий рівень оригінальності, продуктивності та гнучкості мислення, мотиваційних, пізнавальних і творчих характеристик.

Таким чином, проведений констатувальний етап дослідження дав змогу стверджувати, що проблема розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти дійсно існує і потребує вирішення.

3.2. Перебіг і результати формуального експерименту

Змістом формуального етапу дослідження була експериментальна перевірка ефективності застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти. Експериментальна робота проводилась у 1-Б класі (31 учень) КУ Сумська ЗОШ 24.

У другому розділі нашого дослідження з'ясовано, що розвиток творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти забезпечується такими педагогічними умовами: активізація інтегрованої навчально-творчої діяльності учнів; високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу співпрацю викладачів та учнів на інтегрованому уроці; включення самостійної інтегрованої діяльності учнів у навчальний процес; нестандартне викладання інтегрованого предмета.

Схарактеризуємо першу умову – активізація інтегрованої навчально-творчої діяльності учнів.

Реалізація даної умови відбувалася у процесі здійснення продуктивного критерію розвитку творчої уяви молодших школярів, показниками якого є здатність дітей молодшого шкільного віку до породження великої кількості ідей (асоціацій, образів).

Дану педагогічну умову ми реалізували шляхом проведення інтегрованого тематичного дня в 1 класі на тему «Листопад» (Додаток В).

Таке навчання забезпечує формування у молодших школярів цілісної картини світу, вміння різнобічно, системно, емоційно сприймати предмети та явища, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування. Тематичне навчання передбачає інтеграцію різних напрямків навчальної програми на основі цікавої ідеї, що поєднує зміст різних предметів і має важливе значення у розвитку творчої уяви молодших школярів. Навчальний план ми використали таким чином, щоб учні бачили зв'язок між різними предметами і практичним застосуванням набутих знань у житті.

Реалізація другої педагогічної умови – високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу співпрацю педагогів та учнів на інтегрованому уроці, відбувалася у формі лекції для вчителів початкових класів на тему «Від творчих учителів – до творчих учнів» (Додаток Г), на якій висвітлювалися питання розвитку творчої уяви молодших школярів, психолого-педагогічні умови розвитку творчої уяви дітей, роль вчителя у розвитку творчої уяви учнів.

На нашу думку, розвиток творчої уяви молодших школярів потребує не тільки високого рівня професійної підготовленості вчителя на технологічному рівні (здійснення творчо-спрямованої педагогічної діяльності, використання інноваційних технологій розвитку творчої уяви учнів), але й наукових знань щодо психологічної і педагогічної сутності феномену творчої уяви, особливостей її розвитку у дітей молодшого шкільного віку.

Успіх у розвитку творчої уяви та творчих особистісних якостей молодших школярів залежить від урахування вчителем психолого-педагогічних умов оптимізації навчального процесу, до яких насамперед належать: володіння науковими знаннями та технологічними вміннями щодо розвитку творчої уяви учнів; урахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей розвитку творчої уяви молодших школярів; забезпечення сприятливої психологічної атмосфери у процесі урочної та позаурочної навчальної діяльності; створення творчо розвивального навчального середовища, а також організація спільної творчої діяльності з учнями; побудова навчально-виховної взаємодії з учнями на засадах діалогічного підходу; використання системи творчих завдань, інноваційних технологій розвитку творчої уяви; сприяння прояву й реалізації інтересів та здібностей учнів, шляхом залучення їх до різних видів творчої діяльності, зокрема використання інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти молодших школярів.

Потужним каталізатором дитячої творчості є власний приклад учителя, безпосереднє виконання ним того чи іншого завдання (наприклад, створення на демонстраційному аркушеві власного малюнка). У такому випадку у дітей спостерігається захоплення роботою вчителя, прагнення працювати так само легко і натхненно, а це – ще одна спонука до творчості. «Що може бути краще фантазування разом із дітьми», - зауважував П. Блонський. Розвитку творчої уяви учнів, за його словами, сприяє «поштовх зі сторони вчителя, його робота разом з учнями, сумісне фантазування».

Третя педагогічна умова – включення самостійної інтегрованої діяльності учнів в освітній процес, відбувалася шляхом реалізації критерію «гнучкість» у

розвитку творчої уяви молодших школярів, показниками якого є здатність дітей молодшого шкільного віку висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до інших.

Усвідомлення себе як особистості, визначення своїх ідеалів, життєвих планів є головною лінією розвитку спонукальних сил самоосвіти. Основні завдання з формування учнів до самоосвіти розв'язуються саме на уроці.

Для самоосвіти молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти доречно застосовувати метод проєктів.

У контексті нашого дослідження було проведено інтегрований урок на тему «Осінь», під час якого педагог запропонувала учням допомогти їй створити лепбук на тему «Осінь» і протягом тижня заповнити його (Додаток Д).

Четверта педагогічна умова – нестандартне викладання інтегрованого предмету, відбувалася шляхом реалізації таких критеріїв творчої уяви молодших школярів як оригінальність та розробленість, показниками яких є здатність дітей до висування ідей, відмінних від очевидних, а також здатність до винахідництва, конструктивної діяльності відповідно.

З метою розвитку творчої уяви молодших школярів учитель може використовувати різні форми заняття. Нестандартні уроки більше подобаються учням, ніж буденні навчальні заняття. У них незвичні задум, організація, методика проведення. Наприклад, урок подорож, на якому діти подумки вирушають у подорож, споглядають картини відповідної тематики, слухають музичні твори, створюють малюнки на дану тему.

Урок-екскурсія, під час якого учні разом з учителем вирушають за межі класу з метою спостереження об'єктів і явищ оточуючої дійсності, збагачення зорового досвіду, пам'яті, що сприяє розвитку творчої уяви молодших школярів. Адже процес створення нових образів уяви починається у дітей із загального – передачі суттєвих ознак об'єкта на малюнку. Поступово за допомогою опори на реальні сприйняття образ наповнюється окремими деталями, вдосконалюється.

У контексті нашого дослідження було проведено низку нестандартних уроків з інтегрованого курсу «Мистецтво», направлених саме на розвиток творчої уяви молодших школярів. Наведемо фрагмент одного з них для прикладу.

Тема: Космічна подорож. Створення космічного пейзажу

Мета: закріпити навички малювання пейзажу; знаходити кольорові рішення; розвивати фантазію, творчу уяву, окомір, почуття композиції; формувати художній смак при добірці кольорів; виховувати спостережливість, здатність до естетичного осмислення та відтворення власних творчих ідей, виховувати інтерес до образотворчого мистецтва.

Обладнання: презентація, роботи дітей, простий олівець, гумка, гуаш або воскові олівці, пензлі, ємність для води, серветки для витирання рук і пензлів, палітра.

Музичний матеріал: відеозапис «Таємниця третьої планети» композитора О. Зацепіна <https://www.youtube.com/watch?v=nmOeqqiJBlo>

Мотивація навчальної діяльності.

- Сьогодні я пропоную вам здійснити подорож у космос.

Що таке Всесвіт? Усесвіт – це все! Усе, що існує: Сонце і зірки, Земля і всі інші ваші друзі, і також тварини. Усі ми – часточки Всесвіту.

Пропоную переглянути відеозапис «Таємниця третьої планети» композитора О. Зацепіна <https://www.youtube.com/watch?v=nmOeqqiJBlo>

- Поділіться враженнями про мультфільм та композицію О. Зацепіна.

Які емоції після прослуховування даного твору? Що уявляли під час слухання композиції?

Практична робота.

- Сьогодні ми будемо малювати Космічний пейзаж.

- Як ви думаєте з чого потрібно почати малювати?

1.Простим олівцем потрібно намітити поверхню планети.

2. Позначити розташування комети.

3.Промалювати їх форму можна за власним зразком чи за власною уявою.

Зверніть увагу, чим далі перебуває предмет, тим вище і менше він зображується, і навпаки, найближчий до вас предмет розміщений на картині найнижче і більшим.

4.Доповнити зображення дрібними деталями.

Самостійна робота учнів. (у супроводі музики)

Проводиться індивідуальна робота з учнями.

Підсумок уроку. Вербальне оцінювання учнів.

Домашнє завдання.

Вигадати мову інопланетян та зашифрувати слова в картинках.

Завершальним етапом дослідження було проведення контрольної діагностики. Її мета – перевірка ефективності застосування низки вправ та ігор інтегрованого характеру для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти. Даний етап експерименту проводився протягом одного тижня на трьох уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Спочатку контрольному зрізу підлягав перший критерій – продуктивний.

Ми запропонували дітям вправу «Три фарби». Учитель дає можливість молодшим школярам взяти три фарби, які, на їх думку, найкраще поєднуються між собою, і розфарбувати ними весь аркуш. Після цього дітям необхідно придумати до своїх малюнків якомога більше назв. Мета даного завдання полягала в перевірці кількості вигаданих молодшими школярами образів, асоціацій, назв щодо отриманого малюнку.

Аналізуючи результати першого завдання, нам вдалося з'ясувати, що продуктивність мислення молодших школярів експериментальної групи значно покращилася. Близько 35,5% першокласників до своїх малюнків змогли вигадати більше п'яти назв (в середньому 6-7); 58% дітей швидко і легко вигадали до п'яти назв (в середньому 3-4) власним творінням, але й залишилися учні з рівнем творчої уяви нижче середнього (6,5%), їм вдалося за допомогою вчителя та однокласників вигадати 2-3 назви своїх малюнків.

Результати першого завдання за показником «продуктивність» у контрольній групі майже не змінилися, кілька учнів (10,7% від загальної кількості дітей) з початкового рівня перейшли на середній.

Наступними оцінюванню підлягли відразу два критерії творчої уяви «гнучкість» та «оригінальність». Для діагностики ми використали метод проблемного навчання. На дошці було вивішено два малюнки: на одному зображено дівчинку, що лікує ляльку, на іншому – дівчинку, яка грається з новою лялькою. Для слухання музики використали п'єси П. Чайковського «Хвороба ляльки» і «Нова лялька». Школярам необхідно було визначити за характером музики, якому малюнку відповідає твір, і пояснити, чому; придумати за малюнками розповіді з такими назвами як і п'єси П. Чайковського, і розказати, якою має бути відповідна музика.

Під час виконання другого завдання, було помічено неабиякі старання та наполегливість усіх учнів експериментальної групи. Розмаїття варіантів розповідей за малюнками нас вразило. Більшість учнів класу (67,7%) окрім оригінальних розповідей змогли швидко визначити відповідні композиції до малюнків; 32,3% дітей спочатку затrudнялися пояснити відповідність музичних творів та малюнків, та все ж, за підказками вчителя, їм вдалося дати волю творчій уяві і видати не гірший результат за інших.

Що стосується учнів контрольного класу, то більшість першокласників теж проявили неабиякі старання і оригінальність під час розповідей за малюнком, однак 17,8% школярів не змогли описати зображення через невміння швидкого переходу від одного виду діяльності до іншого.

Останнім, але не менш важливим, оцінювався критерій «розробленість». На цьому етапі ми використали метод невербальних асоціацій. У кожного учня був набір листівок (календариків, картинок, вирізаних із журналів – 15-20 штук). Учитель імітує шуми або використовує аудіо-записи (7 варіантів). Тривалість одного шуму 2-3 секунди; перерва між ними – 3-5 секунд. Учнім необхідно вставляти шуми в малюнки, потім пригадувати їх, переглядаючи зображення; наприкінці згадувати зображення знову, почувши шуми. Мета даного завдання полягала в перевірці кількості істотних і несуттєвих деталей запропонованих школярами при виконанні даного завдання.

Третє завдання для молодших школярів було не менш цікавим та креативним. Аналізуючи роботу учнів, ми звертали увагу на деталі, чим керувалися школярі, щоб обрати саме те чи інше зображення до пропонованого звуку. Результати першокласників експериментальної групи показали, що 74,2% дітей запам'ятали більше п'яти звуків і змогли пригадати їх, переглядаючи зображення. Проте, були й учні, яким не так легко вдавалося підібрати асоціації до зображень (25,8%).

Молодші школярі контрольної групи результатами цього завдання відрізняються від експериментальної – кількість дітей, які змогли пригадати відповідні звуки, дивлячись на малюнок, складає лише 57,2% учнів.

Узагальнені кількісні показники результатів контрольного експерименту магістерського дослідження показано у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Результати контрольного етапу експерименту

Рівні	Контрольний клас		Експериментальний клас	
	абс. число	знач. у %	Абс. число	знач. у %
Високий	8	28,5	12	38,7
Середній	15	53,7	16	51,6
Початковий	5	17,8	3	9,7
Усього	28	100	31	100

За результатами контрольного етапу експерименту спостерігаємо динаміку у розвитку творчої уваги молодших школярів експериментальної групи, де числовий показник високого рівня збільшився вдвічі, однак у контрольній групі динаміка за цим рівнем піднялася лише на 3,5%. Кількість дітей з середнім рівнем розвитку творчої уваги в експериментальній групі зменшився на 3,2% по причині переходу учнів на високий рівень розвитку, однак у контрольній групі змін не спостерігаємо, відсотковий показник лишився незмінним.

Кількість учнів з початковим рівнем розвитку творчої уваги в експериментальній групі зменшився більше ніж вдвічі (з 25,8% осіб стало 9,7%), у контрольній групі – початковий рівень мають на 3,4% учнів менше.

Для більшої наочності отримані результати перевірки подано на рис. 3.2.

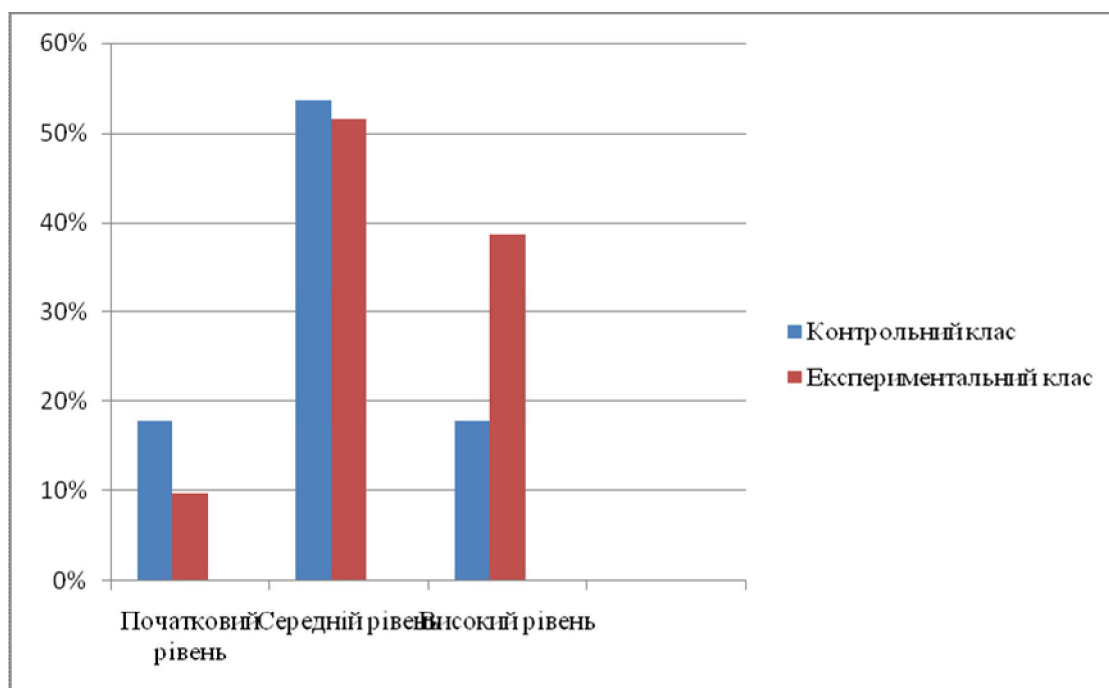

Рис. 3.2. Результати контрольного етапу експерименту

У ході експериментального навчання учні успішно засвоїли програмний матеріал. У молодших школярів було сформовано позитивну мотивацію до вивчення предметів художньо-естетичного циклу, відбулися значні зміни в рівні розвитку творчої уваги.

Таким чином, зіставляючи дані рівнів розвитку творчої уяви у молодших школярів, можна констатувати, що запропонована система роботи дала позитивні результати. Істотна різниця зафіксованих числових показників свідчить про ефективність запропонованої системи вправ та ігор для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі магістерського дослідження представлено хід і результати експериментальної перевірки ефективності методичних основ застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Педагогічний експеримент складався з трьох етапів: констатувального, формувального, контрольного. Базою проведення експериментальної роботи стала КУ Сумська ЗОШ № 24.

Проведений констатувальний етап дослідження дав змогу стверджувати, що проблема розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти дійсно існує і потребує варіантів рішення.

На етапі формувального експерименту відбулася реалізація педагогічних умов розвитку творчої уяви молодших школярів. На цьому етапі нами було використано такі форми роботи з молодшими школярами як інтегрований урок, інтегрований тематичний день. Широкого застосовували на уроках методи інтегрованого навчання: ігровий, проблемний, метод проєкту, метод ейдетики (створення невербальних асоціацій).

Завершальним етапом дослідження було проведення контрольного експерименту. Під час експериментального навчання студенти успішно засвоїли програмний матеріал. У молодших школярів сформувалася позитивна мотивація до вивчення предметів художньо-естетичного циклу, відбулися значні зміни в рівні розвитку творчої уваги.

Під час експериментального навчання студенти успішно засвоїли програмний матеріал. У молодших школярів сформувалася позитивна мотивація до вивчення предметів художньо-естетичного циклу, відбулися значні зміни в рівні розвитку творчої уваги. Для розвитку творчості кожного школяра потрібно створювати необхідні передумови. Лише в умовах різнобічної підготовки народжується інтерес до всього оточуючого, а це і є справжнє джерело для вияву готовності до творчості, міцна база для розвитку спеціальних здібностей. Важливими стають концептуальні положення щодо моделювання творчої особистості учня.

ВИСНОВКИ

1. З'ясовано теоретичні основи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Виявлено, що інтегрований підхід – це органічне поєднання на одному уроці відомостей з різних навчальних предметів навколо однієї теми, що значно впливає на інформаційне збагачення сприйняття, мислення і почуття учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що, в свою чергу, дає змогу з різних сторін пізнати певне явище, поняття, досягти цілісності знань.

Встановлено, що останніми десятиліттями дослідники у царині педагогіки мистецтв все частіше зверталися до проблеми взаємодії (комплексу, синтезу) мистецтв, між предметних зв'язків, інтегрованих курсів. У вітчизняних закладах загальної середньої освіти, зокрема й початкової, концептуальні засади інтегративного підходу до навчання мистецтва включають теоретичне обґрунтування: взаємозалежності структурних компонентів усієї педагогічної системи (цілі – зміст – процес – результат – оцінювання); взаємодії різних видів мистецтва в єдності компонентів змісту освіти (сприймання – аналіз-інтерпретація – практична діяльність – творчість).

Таким чином, уведення інтеграції мистецтв у процес художньо-естетичного навчання й виховання в загальноосвітній школі необхідне для висвітлення багатогранності світу, різні аспекти якого не можуть бути вичерпно розкриті засобами якогось одного виду мистецтв; посилення естетичного впливу художніх образів на особистість, позаяк жоден окремо взятий вид мистецтва не може вирішити всю повноту завдань естетичного виховання дітей.

З'ясовано роль інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти. Творча уява розглядається нами як вміння створювати нові образи; встановлювати нові

зв'язки між об'єктами, явищами, поняттями тощо. Наприклад, малюючи, вирізаючи та конструюючи, дитина створює суб'єктивно цінне, нове для себе.

На основі інтеграції різних видів мистецтв і видів творчої діяльності в молодших школярів формується цілісне художнє світосприйняття, активне й умотивоване ставлення до творчої діяльності, позитивно-емоційне ставлення до мистецьких явищ.

2. Розроблено й теоретично обґрунтовано методичні основи (форми, методи, педагогічні умови) застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

До форм організації інтегрованого навчання в початковій школі належать: інтегрований урок, інтегровані дні та інтегровані курси.

Найефективнішими методами застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти визначено методи проєкту, гри, проблемно-діалогічного навчання, ейдетики.

Також нами було виокремлено педагогічні умови для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти:

- активізація інтегрованої навчально-творчої діяльності учнів;
- високі професійні якості викладачів, що забезпечать творчу співпрацю викладачів і учнів на інтегрованому уроці;
- включення самостійної інтегрованої діяльності учнів у навчальний процес;
- нестандартне викладання інтегрованого предмета.

3. Визначено критерії, показники та рівні розвиненості творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Ступінь розвиненості творчої уяви в нашому дослідженні було оцінено за критеріями, що визначені зарубіжними психологами Дж. Гілфордом, Е. Торренсом, зокрема, продуктивність, гнучкість, оригінальність і розробленість. Наявність певних показників за кожним критерієм дала змогу

визначити рівні розвиненості творчої уяви молодших школярів – початковий, середній та високий.

4. Експериментально перевірено ефективність методичних основ застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Базою проведення експериментальної роботи стала КУ Сумська ЗОШ №24. Для проведення експериментальної роботи були обрані два перші класи: 1-А (28 учнів) – контрольний, 1-Б (31 учень) – експериментальний.

Контрольний та експериментальний класи підбиралися таким чином, щоб між ними не існувало різких розбіжностей у рівнях творчого розвитку. Учні даних класів були однорідні за віковим складом, мали практично однакові показники за результатами навчання. Усього дослідженням було охоплено 59 учнів 1-х класів та 12 вчителів початкової школи.

Дослідження тривало протягом 2020-2021 н.р. та відбувалось у 3 етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Програма констатувального експерименту включала два напрями: 1 напрям – робота з вчителями (анкетування). 2 напрям – робота з молодшими школярами (діагностика наявних рівнів розвитку творчої уяви). За результатами даного етапу з'ясовано, що проблема розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти є актуальною.

Змістом формувального етапу дослідження була експериментальна перевірка ефективності застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти. Експериментальна робота проводилась у 1-Б класі (31 учень) КУ Сумська ЗОШ 24.

Завершальним етапом дослідження було проведення контрольної діагностики. Її мета – перевірка ефективності застосування низки вправ та ігор інтегрованого характеру для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти. Даний етап експерименту проводився протягом одного тижня на трьох уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

За результатами контрольного етапу експерименту констатовано динаміку у розвитку творчої уяви молодших школярів експериментальної групи, де числовий показник високого рівня збільшився вдвічі, однак у контрольній групі динаміка за цим рівнем піднялася лише на 3,5%. Кількість дітей з середнім рівнем розвитку творчої уяви в експериментальній групі зменшилась на 3,2% по причині переходу учнів на високий рівень розвитку, однак у контрольній групі змін не спостерігаємо, відсотковий показник лишився незмінним. Кількість учнів з початковим рівнем розвитку творчої уяви в експериментальній групі зменшився більше ніж вдвічі (з 25,8% осіб стало 9,7%), у контрольній групі – початковий рівень мають на 3,4% учнів менше.

Отже, зіставляючи дані рівнів розвиненості творчої уяви у молодших школярів, можна констатувати, що запропоновані методичні основи дали позитивні результати. Істотна різниця зафіксованих числових показників свідчить про ефективність запропонованої системи вправ та ігор для розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Водночас, виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. До перспективних напрямів подальших досліджень відносимо такі: розроблення методик розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі вивчення конкретного матеріалу з інтегрованого курсу «Мистецтво», створення дидактико-методичної системи розвитку творчої уяви обдарованих дітей шляхом застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Казань: Изд-во КГУ. 1988. 238 с.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014. 136 с.
3. Безрук Г. З досвіду проведення інтегрованих уроків. *Початкова школа*. 2000. № 10. С. 44.
4. Бех, І. Д. Акценти мистецької творчості та виховання особистості. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2012. Вип.3., 38-43.
5. Большакова І. Міжпредметна інтеграція змісту навчання. *Початкова освіта*. 2013. № 40 (712). С. 4.
6. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи. Кривий Ріг. 2001. 238 с.
7. Валенко Є. В. Як виховати талановитого учня. *Психолог*. 2014. № 11-12. С. 89-93.
8. Вегера Н.С Інтегровані уроки в початковій школі. Харків: Ранок, 2010. 160 с.
9. Веккер Л.М. Психика и реальность. Единая теория психических процес сов. М.: Смысл, 1998. 685 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
11. Веремійчик І. Інтегровані уроки як спосіб реалізації міжпредметних зв'язків. *Початкова школа*. 2012. № 1. С. 15-18.
12. Виготський Л. Уява і творчість у дитячому віці. URL: <https://www.twirpx.com/file/21852/>
13. Гамзінова О. П. Схильності. Здібності. Обдарованість. Шкільному психологу усе для роботи. 2011. №1. С. 19-27.
14. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 60-63.

15. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. – 376 с.
16. Горгош Л.І. Інтеграція традиційних та інноваційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи. *Розкажи онуку*. 2009. № 1-2. С.4-8.
17. Горошко Н. Розвиток творчої уяви на уроках образотворчого мистецтва. *Мистецтво в школі*. 2009. № 7. С. 5.
18. Гуцало Е.У. Психологія вікового розвитку особистості. Кіровоград, поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс ЛДТ». 2010. 285 с.
19. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения. М.: Интор, 1996. 542 с.
20. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 4. С. 1-2.
21. Дардан Т.С. Комплексні, інтегровані уроки як засіб розвитку креативності школярів. *Обдарована дитина*. 2013. № 5. С. 17-21.
22. Державний стандарт початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р., № 87) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennyaderzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
23. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб.: Академ видав, 2004. 352с.
24. Дьяченко О.М. О некоторых особенностях развития воображения у детей дошкольного возраста. *Вопр. психол.* 2006. № 2. С. 107-114.
25. Заброцький М. Основи вікової психології. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2004. 112 с.
26. Зись А. Мистецтво і естетика. Луцьк : Енергія, 2005. С. 97-99.
27. Игнатьев С. Е. Закономерности изобразительной деятельности детей : учебное пособие для вузов. М. : Академический проект ; Фонд «Мир», 2017. 208 с.
28. Ипполитова Н.В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патристическому воспитанию учащихся. Челябинск. 2000. 383 с.

29. Іваничук М. Інтегроване навчання : сутність та виховний потенціал (Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). Чернівці, 2004. 360 с.

30. Інноваційні технології навчання в початковій школі. Упорядники: В. Телячук, О. Лесіна. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 240 с.

31. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. *Початкова школа*. 2013. №12. С. 2-19.

32. Кендюхова А. А. Інтеграційні процеси в системі післядипломної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2003. № 9. С. 20–22.

33. Клименко В. Механізм творчості: Чи можна його розвивати? К. : Шкільний світ, 2002. 95 с.

34. Козловська І. М. Інтеграція та наступність у розвитку навчального знання: методологічний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць : К., 2001. Ч. 2. С. 177–183.

35. Комар О. Дещо про інтеграцію та інтегровані уроки. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. №57. С. 67-73.

36. Коменський, Я.А. Велика дидактика. Вибрані педагогічні твори М. : 1955. 372 с.

37. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view>

38. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Флегонтова Н.М. К.: КНУТД, 2013. 55 с.

39. Костюк Н.М. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі формування мовленнєвої компетентності. *Початкова школа*. 2008. №8. С. 89-90

40. Куліченко Л.А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках. *Таврійський вісник освіти*. 2012. №1 (37). С. 250-254.

41. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2010. № 1. С. 10-14.
42. Куприянов Б.В. Современные подходы к определению сущности категории «педагогические условия» // Вестник Костромского гос. ун-та им. Н.А. Некрасова. 2001. № 2. С. 101-104.
43. Кучерявий І. Т. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навчальний посібник. К. :Вища школа, 2010. 288 с.
44. Ларін В. Естетичне виховання молодших школярів засобами мистецтв. Тернопіль: Наукова книга-Богдан, 2009. 304 с.
45. Липова Л., Ренський С. Інтеграція індивідуальної роботи з іншими формами навчальної діяльності. *Рідна школа*. 2012. №1. С.8- 10.
46. Майтак Т. Вплив сучасної системи освіти на розвиток креативності. *Психолог*. №19. 2012. С. 34-36.
47. Масол Л. Впровадження нових програм з мистецтва і художньої культури. *Мистецтво та освіта*. 2002. № 3 С. 27–30.
48. Масол Л. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
49. Масол Л., Миропольська Н., Рагозіна В., Руденко І., Хлебникова Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти : метод. посіб. для вчителя. Київ : Пед. думка, 2010. 232 с.
50. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. К.: Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
51. Мовчан В.Н. Естетика : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 527 с.
52. Найн А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований // Педагогика. 1995. № 5. С. 44-49.
53. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

54. Олексієнко Л.Л. Розвиток креативності майбутнього фахівця за допомогою перетворення навчального матеріалу. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць. 2008. Вип. 20. С. 32-37.

55. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України. 2008.

56. Падун Н. О. Особливості форм інтегрованого навчання у сучасній школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 1. С. 82.

57. Панченко С. Нестандартні форми уроків. *Відкритий урок*. 2006. №23-24. С 12-14.

58. Пасічний А. Образотворче мистецтво : словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2008. 216 с.

59. Підготовка фахівців у контексті становлення Нової української школи: збірник наукових праць / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир : ФОП «Н. М. Левковець», 2018. У 2-х ч. Ч. I. 256 с.

60. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. М.: Высш. шк. 2004. 512 с.

61. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. К.: А.С.К. 2005. 88 с.

62. Приходько Ю.О. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. К.: Каравела, 2012. 328 с.

63. Романовська Д. Регуляція творчої діяльності учня: створення умов для розвитку творчої особистості. *Психолог*. 2016. №11. С.11-15

64. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. пос. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.

65. Рудницька О.П. Світоглядна функція мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2011. №3. С.10-14.

66. Савка О., Борис І. Інтегрований урок як спосіб реалізації особистісно-орієнтованого навчання. *Початкова освіта*. 2007. № 20. С. 9.

67. Савченко О. Дидактика початкової школи : підруч. для студ. пед. факульт. Київ : Генеза, 2002. 368 с.
68. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. К.: Академвидав. 2011. 364 с.
69. Смагло Н.С. Сучасні аспекти розвитку творчої особистості. *Дайджест педагогічних ідей та технологій*. 2012. № 3. 335 с.
70. Сова М. Філософсько-культурологічні основи інтегрованих знань. *Рідна школа*. 2002. № 5. С. 33-36.
71. Соловійова О.П. Творчість як стиль життя: креативний підхід до вирішення проблем. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. №8. С. 21-23.
72. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. 64 с.
73. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : монографія І. Демченко, М. Пічкур, Т. Близнюк. Київ: Оміда. 2009. 218 с.
74. Типові освітні програми «Мистецтво» для 1-4 класів, 5-9, 10-11 класи [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>
75. Ткаченко Л.І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 32-35.
76. Туриніна О. Л. Психологія творчості: Навч. посіб. К.: МАУП, 2007. 160 с.
77. Турчин Т. Застосування осучаснених форм музичного навчання молодших школярів як передумова їх творчого розвитку. *Рідна школа*. 2011. № 7 (липень). С. 64.
78. Ушинський К.Д. Твори: в 6 т. Т.6. К.: Рад. шк., 1955. 618 с.
79. Філософський енциклопедичний словник. К. : Абрис, 2002. 751 с.
80. Хлебникова Л., Дорогань Л. Музичне мистецтво для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи. *Мистецтво та освіта*. 2012. № 1. С. 14-19.

81. Чекіна О. Ю. Інтегровані уроки в початковій школі. Харків : Основа, ПП «Тріада+», 2007. С. 7.
82. Чепіль М., Дудник Н. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.
83. Чувасова Н. Креативність особистості : зміст і структура. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 38. С. 277-282.
84. Шаповал В. В. Психологічний тлумачний словник [Текст] : Близько 2500 термінів. Х. : Прапор, 2004. 639 с.
85. Шміт Ф. Мистецтво як предмет виховання. Педагогіка. 2003. № 1. С. 1-3.
86. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. Посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.
87. Ящук С. Розвиток творчого потенціалу учнів у процесі проектно-технологічної діяльності. Рідна школа. 2004. №4. С 56-67.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів початкових класів

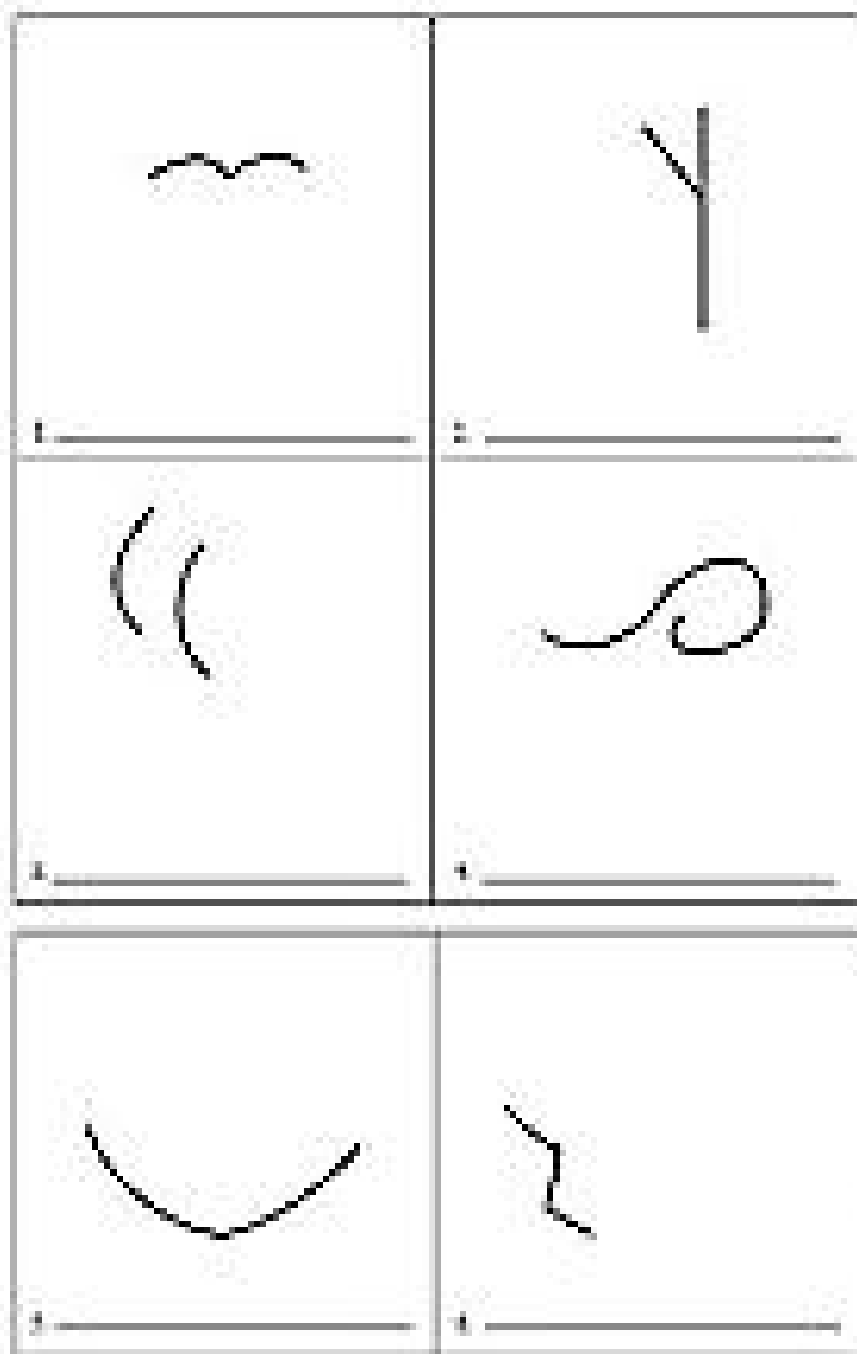
Розвиток творчої уяви молодших школярів

1. Яка роль творчої уяви в навчальній діяльності молодших школярів?
Чи потрібно її розвивати?
2. Як часто Ви використовуєте проблемний, творчий матеріал на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво»?
3. Які форми розвитку творчої уяви застосовуєте у своїй діяльності, зокрема під час вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво»?
4. Чи сприяють розвитку творчої уяви учнів навчальні програми, підручники?
5. Чи приділяєте Ви увагу на розвиток творчої уяви молодших школярів?
6. Яку, на Вашу думку, роль відіграє інтегрований підхід для розвитку творчої уяви учнів?
7. Чи проводите бесіди з батьками щодо важливості розвитку творчої уяви молодших школярів?

Дякуємо за відповіді!

Додаток Б

**Дослідження особливостей творчої уяви молодших школярів
на основі тесту Е. Торренса «Домалюй фігури»:**

Додаток В

Тематичний день «Листопад»

І. Створення атмосфери

У класі багато осіннього різнокольорового листя, яке діти назбирали під час екскурсії до осіннього парку попереднього дня.

Учитель. Про що може розказати осінній листочок? (Відповіді дітей.)
Перегляд мультфільму «Листочок і миша» Якому дереву належить листя? У центрі класу стоїть коробка, наповнена опалим листям з різних дерев.

- Діти за листям розпізнають дерева.

Учитель. Що ми можемо знайти поміж опалого листя у парку? У саду? У лісі? Діти занурюють руки в коробку і дістають предмети, що були попередньо заховані в листі (павук, жук, горіхи, жолуді, каштани, змія, жабка, грибочок, муха, шматочки кори, камінчики тощо).

Вправа «Асоціативний кущ»

Учитель. Що уявляєте, коли чуєте слово «листопад»?

Вчитель записує відповіді дітей, групуючи їх за схожими ознаками.

Учитель. Яка інформація викликала у вас запитання чи сумнів?

ІІ. Ознайомлення учнів із цілями та метою дня

ІІІ. Навчання грамоти

Опрацювання казки В. Сухомлинського «Осінні сні клена»

Осінні сні клена

Ми пішли до лісу подивитись на осіннє вбрання дерев. Зупинились біля високого клена. Посідали. Яка краса відкрилася перед нами! Стоїть клен у яскравому барвистому вбранні, а листочки ж ні затремтять, ні зашепотять.

Дивіться, діти: клен спить. І сниться йому все, що бачив од весни до весни. Ось жовтий листочок – мов золота кульбабка. Весною клен був зачарований її красою. Запам'ятав. А як заснув, то й пригадав весну – листочок і пожовтів.

А там, бачите, листочок – мов ранкова зоря – рожевий і ласкавий. а цей – як вечірня заграва на вітряний день. На цій гілочці – яскравий і красивий, немов крило вивільги. Мабуть, сиділа колись тут вивільга, а зараз приснилося кленові її крило.

Ми принишкли й милувалися красою. Усі наче боялися потривожити чарівний сон клена.

Вправа «Уяви та намалюй»

Учитель. Які спогади, на вашу думку, розфарбували листя липи, каштана, берези, яблуні, вишні? Робота в парах «Кольорові сни дерев»

Діти об'єднуються в пари і розповідають один одному про свій малюнок:

- Кленові наснилось ... від цього на ньому з'явився листочок ... кольору.

Робота в малих групах «Листопад»

Діти об'єднуються по 4. Завдання: Із букв слова ЛИСТОПАД скласти якомога більше нових слів. (Кожна група має конверт з буквами Л, И, С, Т, О, П, А, Д, по 5 однакових).

Хвилинка відпочинку

Учитель. Закрийте очі. Уявіть себе листочком на дереві. Що ви бачите? Відчуйте, як сонечко своїми промінцями зігріває вас, як легенький вітерець бавиться з вами. Настає прохолодна осінь. Все частіше йдуть дощі. Вітерець вже не такий лагідний і привітний.

В якусь мить вам стає важко триматись за гілку і ви починаєте кружляти в повітрі, повільно опускаючись на землю. Відкрийте очі.

Покружляйте, як тільки що кружляв ваш листочок, падаючи на землю.

III. Природознавство

Чому жовтіє та опадає листя?

Учитель. Ми прочитали казку, у якій автор зробив власне припущення, чому листя на деревах восени стає кольоровим. Казка – це вигадана історія. Ви також вигадували історії про листочки, коли малювали і розповідали своїм однокласникам. У природі є свої закони і правила. Науковці дослідили, чому листя на деревах жовтіє і опадає.

Перегляд відео «Чому листя змінює колір восени»
<https://www.youtube.com/watch?v=r6KPPK2tcRE>

Стратегія розвитку критичного мислення.

Дискусійне питання Чи є користь від опалого листя?

Так, є

Ні, немає

Діти поділяються на дві групи за власним переконанням. Кожна група отримує лист паперу формату А1, на якому вони за допомогою малюнків пояснюють свою думку (наводять аргументи). Після завершення відведеного часу (5-7 хв) кожна група захищає свою точку зору.

Учитель підсумовує, акцентуючи увагу на тому, що всі думки важливі.

Перегляд мультфільму «Чому восени опадає листя?»

Учитель. Куди ж зникає опале листя? Досліджуємо природу. Черв'яки.

Учитель. Яка користь від черв'яків?

У класі прозора пластикова коробка, заповнена ґрунтом, черв'яками та опалим листям (до ємності додано листки зеленого салату). Діти спостерігають, як черв'яки їдять листя салату. Учитель розповідає про те, що черв'яки беруть активну участь в утворенні перегною. (Коробка може залишатись у класі кілька днів чи тижнів. Діти годують черв'яків листям салату, роблять припущення і ведуть спостереження за вибором учителя чи за власним вибором.)

IV. Мистецтво

Учитель. Послухайте твір П. І. Чайковського «Осінь. Листопад».

Що ви уявляли слухаючи цей музичний твір? Який настрій передає музика?

А тепер завітаємо до нашої художньої галереї. Якою ж побачили осінь художники. (Презентація, під супровід музики П. І. Чайковського)

Отже, осінь можна назвати чудовою, різнобарвною, щедрою. Вона поєднує в собі безліч кольорів. Вам треба вміти їх бачити.

Учитель. Розглянемо палітру пір року. Назвіть кольори осені, сядемо палітру пори року осені у вигляді дерева (діти вибирають на парті квадратики забарвлені осінніми кольорами).

Усі відтінки жовтого кольору називаються теплими кольорами.

Учитель. Діти, наш знайомий Олівець теж любить осінь. Йому подобається її ще й малювати. І от сьогодні ми з вами будемо малювати листопад.

Поетапне виконання роботи вчителем.

Практична робота (під супровід музики).

V. Підсумок дня

Робота в альбомі вражень

Діти обирають тему і виконують малюнок в альбомі вражень.

Теми:

Сьогодні я дізнався...

Сьогодні я зрозумів...

Сьогодні я відчуваю...

Додаток Г

Лекція «Від творчих учителів – до творчих учнів»

Мета: ознайомити вчителів початкових класів з особливостями розвитку творчої уяви молодших школярів та роллю педагога в цьому процесі.

План

1. Розвиток творчої уяви молодших школярів.
2. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої уяви школярів.
3. Роль вчителя у розвитку творчої уяви учнів шляхом застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти.

Література:

1. Виготський Л. С. Мислення і мова / Виготський Л. С. - М: АСТ, 2005. - 672 с.
2. Горошко Н. Розвиток творчої уяви на уроках образотворчого мистецтва. Мистецтво в школі. 2009. № 7. С. 5.
3. Куліченко Л.А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках. Таврійський вісник освіти. 2012. №1 (37). С. 250-254.
4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

1. Розвиток творчої уяви молодших школярів.

Уява – це вміння конструювати подумки з елементів життєвого досвіду (вражень, уявлень, знань, переживань) за допомогою нових їх поєднань до співвідношень нового, що виходить за межі раніше сприйнятого.

Творча уява є одним із найбільш важливих компонентів властивостей особистості, особливо в дитячому віці. Креативна уява виявляється, насамперед, у вмінні, створювати нові образи; встановлювати нові зв'язки між об'єктами, явищами, поняттями тощо. Основна тенденція в розвитку уяви молодших школярів полягає в переходах від переважно репродуктивних її форм до творчої переробки уявлень, від простого їх комбінування до логічно обґрунтованої побудови нових образів. Розвитку репродуктивної уяви у дітей молодшого шкільного віку важливо надавати особливої уваги.

На думку деяких психологів, якщо не розвивати відтворювальну уяву в молодшому шкільному віці, то це неминуче призведе до гальмування креативного сприймання не тільки в цьому віці, а й на наступних етапах розвитку особистості.

Як показують дослідження Л. Виготського, уява у дітей бідніша, ніж у дорослої людини, що пов'язано з недостатнім особистим досвідом. Учений вказує на необхідність «розширювати досвід дитини, якщо ми хочемо створити досить міцні основи для її творчої діяльності». Розвиток уяви в дитячому віці залежить не тільки від досвіду, але й від потреб та інтересів; від утілення продуктів уяви в матеріальну форму; від технічного вміння; від традицій, а також від навколишнього середовища. Дитяча уява має образний характер, її функціонування – це особливий тип переструктурування образів, які створюються через здатність вирізняти властивості образу від інших його властивостей і переносити на інший образ.

Переважаючим видом уваги учнів початкової школи є мимовільна увага. Дитина ще не може довільно керувати своєю увагою і тому легко відволікається. Навіть при зосередженні уваги учні не помічають головного, суттєвого. Молодший шкільний вік характеризується значними якісними змінами, які відбуваються у розвитку пам'яті дитини. Підвищується здатність заучувати і відтворювати потрібний матеріал. Зростає продуктивність, міцність запам'ятовування навчального матеріалу. З віком підвищується точність впізнавання запам'ятованих об'єктів. Змінюється співвідношення мимовільного і довільного запам'ятовування у бік зростання ролі довільного. Інтенсивно розвивається словесно-логічна пам'ять. Період навчання у першому класі припадає на перехід від до операційного мислення до мислення на рівні конкретних операцій.

Діти цього віку здатні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, якщо вони можуть безпосередньо спостерігати за зміною об'єкту. Досягнення рівня конкретних операцій відкриває для учнів можливість теоретично міркувати про світ і створює основу для досягнення стадії формальних операцій. Під впливом

навчання змінюється співвідношення образних і понятійних, конкретних і абстрактних мислення. Ці зміни відбуваються по-різному у залежності від змісту навчання.

Основна тенденція у розвитку уяви молодших школярів полягає у переході від переважно репродуктивних форм до творчої переробки уявлень, від простого комбінування до логічної побудови нових образів, тобто збільшується питома вага творчої уяви. З віком учні все менше потребують опори на конкретні предмети та дії. Зростає вимогливість до витворів своєї уяви. З віком образи уяви стають більш цілісними, диференційованими. Зростає швидкість утворення образів уяви. Творча уява дітей бідніша за творчу уяву дорослих через те, що у них менший життєвий досвід, а отже, і менше матеріалу для фантазії. Тому для збагачення творчої уяви дитини слід збагачувати її досвід. У молодшому шкільному віці з'являються гарні передумови для розвитку творчої уяви.

2. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої уяви школярів.

Вихідною тезою системи освіти є положення, за яким педагогічний процес має ґрунтуватися на психології розвитку дитини, а точкою відліку в оновленні змісту, форм і методів навчання та виховання є ідея цінності її як творця.

Загальними умовами формування пізнавальної мотивації є демократичний стиль виховання (М. Лісіна), діалогічне спілкування з дорослим, які надають простір дитячій ініціативі та самостійності. При цьому співтворчість (А. Брушлінський), відмінна від регламентованої, теоретизовано діяльності навчання, є найбільш оптимальною стратегією розвитку, виховання дошкільників.

Принцип гуманізму та педагогічного оптимізму проголошує важливу вимогу до проведення дослідження, педагогічних дій: «Не зашкодь!» Щоб не заважати прояву творчих здібностей дітей, а, навпаки, стимулювати їх, слід уважно та чуйно ставитись до всіх проявів творчої активності дітей, дозволяти висловлювати свої творчі ідеї. Важливими є вироблення оптимістичної гіпотези

розвитку кожної дитини, вираження довіри до її можливостей, існування резервних сил, опора на її позитивні якості та здобутки.

Керуючись гуманістичним підходом, потрібно розглядати усіх дітей як особистостей, відкритих для творчості, та створювати для них різноманітні умови прояву креативності. «Важливо бачити потенційні творчі здібності в кожній дитині, – наголошував Г. Костюк, – наше завдання керувати розвитком здібностей усіх дітей». Робота може бути плідною лише у разі знання дорослим індивідуальних особливостей кожної дитини, гнучкого планування педагогом системи роботи, коли при врахуванні особливостей дітей на ходу корегується весь задуманий сценарій заняття. При цьому варто дозувати, повторювати, варіювати творчі завдання, враховуючи рівень розумового розвитку, здібностей кожної дитини, випереджувати дитячі задуми, йти трохи попереду: те, що дитина може зробити на першому етапі з деякою допомогою дорослого, потім вона вже може зробити самостійно (Л. Виготський).

Формулюючи принципи та умови організації дитячої творчості, варто згадати теорію О. Запорожця про самоцінність дитинства, згідно якої важливо штучно не прискорювати її психічний розвиток, а збагачувати і наповнювати його найбільш значимими формами та способами діяльності. Важливо заохочувати прагнення дітей досліджувати властивості та якості різних об'єктів, експериментувати, комбінуючи різний матеріал. Потрібно звертати увагу дітей на різноманітні можливості по-новому використовувати предмети, які вже відслужили, радіти випадково знайденому образу, ідеї тощо.

При цьому вирішальною умовою є створення розвивального середовища, що сприяє активізації мислення, розвитку чуттєвого досвіду, перцептивних дій, творчої спостережливості, служить умовою естетизації творчої діяльності. Відомо, що середовище, в якому творчість може актуалізуватись, має високий ступінь невизначеності та варіативності. Невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, а не прийняття готових; варіативність забезпечує можливість їх знаходження. Нерегламентованість поведінки викликає суб'єктивне сприймання такої характеристики мікросередовища, як

невизначеність. Якщо ж існують жорсткі правила, за якими будується поведінка членів групи, то її легко передбачити, відповідно творча діяльність гальмується.

Створити в класній кімнаті розвивальний життєвий простір, середовище означає забезпечити сукупність умов, атмосферу, якнайсприятливішу для прогресивного розвитку свідомості та поведінки школярів. Розвивальне середовище, що включає комплекс психолого-педагогічних умов, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних ергономічних, естетичних засобів забезпечує організацію життя і творчого саморозвитку дітей. Розвивальними, на думку науковців, слід вважати умови, які підживлюють природні сили дитини, сприяють реалізації її потенційних можливостей, збагачують знаннями основ філософії життя та практичними навичками, вдосконалюють їх, забезпечують усвідомленість, культурність, міцність; позитивно впливають на становлення особистісного досвіду, формують реалістичні образи світу та власного «Я», корисні гармонійному розвитку, базуються на знанні вікових та індивідуальних можливостей молодших школярів.

3. Роль вчителя у розвитку творчої уяви учнів шляхом застосування інтегрованого підходу у процесі загальної мистецької освіти.

Педагог, учитель – найблагородніша з усіх існуючих професій, від його умілої та професіоналізму в педагогічній діяльності залежить майбутнє дитини, зародження її творчих начал.

В. Сухомлинський говорив: «Хороший вчитель – це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що й сам він був дитиною».

Роль педагога в творчому розвитку школярів надзвичайно велика. Чималі можливості для розвитку творчої уяви молодших школярів мають предмети художньо-естетичного циклу, зокрема інтегрований курс «Мистецтво», що поєднує у собі теоретичні і практичні знання, результатом якого є реальний продукт творчості дитини. Саме тому необхідно, щоб вчитель початкових

класів розумів це і доклав максимум зусиль на розвиток творчої уяви підростаючого покоління.

З метою розвитку творчої уяви молодших школярів учитель може використовувати різні форми уроку (урок-казка, урок-екскурсія, урок-виставка, урок-подорож тощо), творчі вправи, ігри, казки та ін.

Наведемо приклад таких ігор на уроках «Мистецтва».

«Загадковий інопланетянин». Учитель розповідає учням, що на далеких планетах живуть інопланетяни. Їхня зовнішність залежить від форми планети, на якій проживають. Наприклад, на планеті круглої форми живуть інопланетяни, усі частини тіла яких круглої форми. Учням на власний вибір необхідно обрати форму планети і відповідно їй зобразити інопланетянина, а також дати йому ім'я.

«Музичний малюнок». Учитель включає для прослуховування будь-який музичний твір і пропонує учням із закритими очима проводити по аркуші довільні лінії у відповідності зі сприйняттям музики, потім знайти в утвореному розмаїтті ліній образи, обвести їх різнокольоровими олівцями, розмалювати, а також придумати їм назву.

Потужним каталізатором дитячої творчості є власний приклад учителя, безпосереднє виконання ним того чи іншого завдання (наприклад, створення на демонстраційному аркушеві власного малюнка). У такому випадку у дітей спостерігається захоплення роботою вчителя, прагнення працювати так само легко і натхненно, а це – ще одна спонука до творчості.

Неоцінним стимулюючим засобом розвитку фантазії є дитячий фольклор, який охоплює словесну творчість дорослих та дітей (колискові пісні, пестушки, потішки, забавлянки, побутові казки, чарівні казки, билиці), творчість дорослих, яка з часом перейшла в дитячий репертуар (заклички, примовки, приспівки, ігрові пісні, лічилки), і безпосередньо дитячу творчість (скоромовки, дражнили).

Також, народна педагогіка має могутній засіб творчого розвитку дітей, як народна музика. Дітей у сім'ї залучали до музики через слухання творів, спів та

навчання гри на народних інструментах – скрипці, домбі, гармоні, трембіті та ін. Дуже добре, якщо батьки також любили музику, грали на музичному інструменті, передавали у спадок своїм дітям як цей інструмент, так і вміння володіти ним. Таким чином, ознайомлення молодших школярів з різноманітними музичними творами, оволодіння ними технікою гри на музичних інструментах, спонукання їх до створення власних творів безпосередньо сприяло розвитку дитячої творчої уяви.

Отже, з метою розвитку творчої уяви молодших школярів учителі можуть широко використовувати як в урочний, так і позаурочний час надбання народного педагогічного досвіду. Діапазон застосування засобів народної педагогіки, на наш погляд, дуже великий, майже не обмежений. Усе залежить від винахідництва і творчої ініціативи самого вчителя, який завжди може доречно включити той чи інший елемент народної педагогіки у свою роботу.

Додаток Д

Дата _____

1 клас

Тема дня Осінь

Освітні галузі, які задіяні

- Природнича;
- Мистецька.

Очікувані результати:

- Сприймає монологічне висловлювання;
- Описує побачене та зображення;
- Розпізнає осінні зміни в неживій та живій природі
- Висловлює свої думки і почуття з приводу простих медіатекстів.
- Уважно вислуховує думку співрозмовника, висловлює свій погляд, шануючи гідність інших.
- Спілкується з учителем, однокласниками
- Погоджується з рішенням команди
- Використовує голос (тембр, темп, інтонація) і мову тіла (міміку, жести, рухи) для створення образу в процесі сюжетно-рольової гри. Вправляється над інтонацією мовлення, чіткістю дикції, виразністю міміки і жесту, перевтілюючись у різних персонажів
- Обговорює сюжетно-рольову гру, у якій брав участь (як відбувалася гра?, чи отримали задоволення від гри? якщо ні, то що цьому перешкодило)
- Придумує образи і створює їх різними засобами художньої виразності.
- Збирає дані, що відображають конкретну ситуацію. Використовує зібрані (наявні) дані для спілкування щодо досліджуваної проблеми

Обладнання: підручники, зошити, ілюстративний та роздатковий матеріал, відеоматеріали, акварельні фарби, леґо набори, кольорові олівці та фломастери; пластилін; шаблони листя.

Предмети, що інтегруються: природознавство, образотворче мистецтво, музичне мистецтво.

Зміст заняття:

I. Етап орієнтації. Мотивації діяльності

Ранкова зустріч на тему: «Осінь»

I. Вітання

Вправа «Емоційне налаштування» (5 хв)

Мета: створити позитивний емоційний настрій; згуртувати дітей.

Обладнання: осіннє листя, листя-шаблони для малювання, кольорові олівці та фломастери.

Хід проведення

- У мене зараз гарний настрій, ось такий

- А у вас? Намалюйте свій настрій. Діти малюють свій настрій на листях-шаблонах

- У кого з вас гарний настрій, покажіть.
- Я хочу, щоб такий настрій у вас залишався до кінця дня.

Станьте в коло, усміхніться один одному, візьміться за руки. Уявіть, що ми всі осінні листочки. Подув вітер. Давайте по колу передамо рух вітру, крапельки дощу, усмішку сонця.

II. Обговорення інформації

- Яка зараз пора року?
- Давайте всі разом заповнемо календар погоди.

III. Ознайомлення з новинами

Мистецька хвилинка

- Розгляньте ці зображення.
- Придумайте їм назви.
- Які кольори переважають? Чому?
- Давайте оберемо кольори, якими можна намалювати осінь.

- Як ви дізналися, яка пора року зображена на світлинах?
- Отже тема нашого навчального дня «Осінь».

<https://www.youtube.com/watch?v=OWIBZhH-RfE>

https://www.youtube.com/watch?v=lh_p_59Y258

Сприймання й інтерпретація художнього опису осені. Вправа «Упізнай місяць»

- Запитайте дітей, чи знають вони назви осінніх місяців.
- Прочитайте вірш про вересень. Попросіть учнів розпізнати місяць за його ознаками.

В школах дзвоник продзвенів,

Школярів дім знань зустрів.

В лісі виросли грибочки,

У опеньках всі пеньочки...

Тут можна використати елементи випереджувального навчання й викладати назви місяців із букв.

Якщо у Вашій місцевості росте верес, принесіть кілька гілочок із собою, можна принести до класу верес у горшку.

Якщо дні стали коротшими, за вікном накрапає дощик, а з дерев

облітає перше жовте листя, будьте певні – у гості завітав перший місяць року – вересень. А чи знаєте ви, чому його так назвали? Назва дев'ятого місяця року пов'язана з вересом – вічнозеленою рослиною, яка росте в Україні, особливо на Поліссі, в Карпатах. Пахучі суцвіття вересу розпускаються в серпні й цвітуть аж до кінця жовтня. Проте саме у вересні рожево-бузкові квіти вересу найпишніше вкривають піщані пагорби, торф'яники та соснові бори. Прочитайте вірш про жовтень. Попросіть учнів розпізнати місяць за його ознаками.

Чарівник прийшов у ліс,

фарби, пензлика приніс.

У діброві та садочку
стали жовтими листочки.

Запитайте, чому другий місяць осені назвали жовтнем? (відповіді учнів).

Довколишні дерева зодяглися в найпривабливіший – жовтогарячий колір.

Запитайте, як називається третій місяць осені і чому?

Розгляньте з учнями малюнок і обговоріть, які осінні місяці відображено у вигляді хлопчиків, братів-місяців.

Запропонуйте дітям відгадати, який місяць про себе може говорити так:

«Я останній місяць осені. Мене часто називають Чорнотропом. Та мені більше подобається ім'я Льодостав – адже я починаю вкривати кригою річки й озера. Я люблю посумувати. Адже без мене грудень не прийде».

Поставте дітей в коло і поділіть на три групи: «вересень – жовтень – листопад – вересень -».

Дайте завдання кожній групі учнів розфарбувати один місяць (на вибір) відповідними кольорами.

Після завершення роботи діти презентують й обґрунтовують, чому розмальовали свій малюнок саме такими кольорами.

1. Запропонуйте учням допомогти вам створити лепбук – інтерактивну книжку, яку вони будуть заповнювати впродовж тижня. Він має бути багатофункціональний. Поясніть учням, що основна інформація має бути розміщена посередині. Справа і зліва – цікава додаткова інформація (загадки, прислів'я, вірші, гуморески, кросворди, ребуси тощо).

2. Запропонуйте учням придумати назву лепбука та рубрик. Учні можуть для наповнення й оформлення лепбука використовувати природний матеріал, зібраний під час екскурсії, а також фото, написані розповіді, казки про місяці, календар, малюнки плодів, листків тощо.

Приклад лепбука:

Підведення підсумків

Які ознаки осені ви запам'ятали?
Назвіть осінні місяці.

Мистецька хвилинка

Осінню часто йдуть дощі. А після дощу в лісі виростають гриби. Давайте з пластиліну зробимо гриби для нашої лісової галявини (виставки).

